

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Sport jako prostředek (re)socializace dětí ze sociálně vyloučeného prostředí

Filip Jirásek

Diplomová práce

2021

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Filip Jirásek**
Osobní číslo: **H19295**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Téma práce: **Sport jako prostředek (re)socializace dětí ze sociálně vyloučeného prostředí**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Sport hraje v dnešní společnosti důležitou roli zejména v rovině fyzické či psychické kondice. Sociální vědci však stále častěji poukazují na jeho socializační funkci. Sportovní aktivity mohou hrát důležitou roli při formování osobnosti dětí a jejich začleňování do společnosti. Ve své diplomové práci se zabývám rolí sportu v procesu socializace a integrace dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Konkrétně se zaměřím na využití sportu při práci se sociálně znevýhodněnými dětmi v Chrudimi. Prostřednictvím studia odborné literatury, pozorování a hloubkových kvalitativních rozhovorů zkoumám význam, reálné možnosti a překážky účasti těchto dětí na sportovních aktivitách. Pokusím se zjistit, jestli sport reálně pomáhá k lepší a snazší socializaci těchto dětí. V neposlední řadě se pokusím navrhnout možnosti, jak sport využít k podpoře těchto dětí.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- CZAPÓW Czesław a Stanisław JEDLEWSKI. Resocializační pedagogika. Praha: SPN, 1981. 416 s.
ŠKOVIERA Albín. Resocializační pedagogika –kontexty a trendy. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2018. 119 s. ISBN 978-80-7560-139-1.
MORAVCOVÁ Ilona a Miloslav PRŮKA. Aktuální problémy resocializační pedagogiky. Pardubice: Univerzity Pardubice, 2011. ISBN 978-80-7395-342-3. [CD-ROM]
STANKOWSKI, Adam. Etopedie: úvod do resocializační pedagogiky. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. 557 s. ISBN 80-7042-257-2.
JANÁK, Vladimír (ed.). Tělesná výchova a sport jako sociálně formativní prostředí: sborník z vědeckého semináře pořádaného společensko-vědní sekci FTVS UK dne 5. 12. 1995. 1997. ISBN 80-7184-435-7.
HENRICOVÁ, Martina. Neuvěřitelné? vozíčkáři jezdí na kole, tančí nebo skáčou s padákem! Kolektivní sportovní aktivity vozíčkářů v létě 2015 a resocializace hendikepovaných prostřednictvím sportu. AntropoWebzin [online]. 2016, 12(3-4), 67-82 [cit. 2020-03-03]. ISSN 1801- 8807.
KONOPCZYŃSKI, Marek. Pedagogika resocjalizacyjna. Kraków: Impuls, 2014. 206 s. ISBN 978-83-7587-912-4

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Albín Škoviera, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2020**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2021**

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2019

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012 Pravidla pro zveřejňování závěrečných prací a jejich základní jednotnou formální úpravu, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Načešicích dne 15.6.2021

Filip Jirásek

Poděkování

Chtěl bych poděkovat svému vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Albínu Škovierovi, Ph.D. za jeho odbornou pomoc a cenné rady, které mi pomohly při realizaci diplomové práce. Dále bych také rád poděkoval všem respondentům, kteří měli zásluhu na mém výzkumu.

ANOTACE

Sport hraje v dnešní společnosti důležitou roli zejména v rovině fyzické či psychické kondice. Sociální vědci však stále častěji poukazují na jeho socializační funkci. Sportovní aktivity mohou hrát důležitou roli při formování osobnosti dětí a jejich začleňování do společnosti. Ve své diplomové práci se zabývám rolí sportu v procesu socializace a integrace dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Konkrétně se zaměřím na využití sportu při práci se sociálně znevýhodněnými dětmi v Chrudimi. Prostřednictvím studia odborné literatury, pozorování a hloubkových kvalitativních rozhovorů zkoumám význam, reálné možnosti a překážky účasti těchto dětí na sportovních aktivitách. Pokusím se zjistit, jestli sport reálně pomáhá k lepší a snazší socializaci těchto dětí. V neposlední řadě se pokusím navrhnout možnosti, jak sport využít k podpoře těchto dětí.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sport, resocializace, socializace, vyloučené prostředí, děti

TITLE

Sport as a means of (re) socialization of children from socially excluded environment

ANNOTATION

Sport plays an important role in today's society, especially in terms of physical or mental condition. However, social scientists are increasingly pointing to its socializing function. Sports activities can play an important role in shaping children's personalities and their beginnings in society. In my diploma thesis I deal with the role of sport in the process of socialization and integration of children from socially disadvantaged backgrounds. Specifically, focus on the use of sports when working with socially disadvantaged children in Chrudim. The study environment of the study of professional literature, observation and in-depth qualitative interviews examines the significance, real possibilities and obstacles of the participation of these children in sports activities. I will try to find out if sport really helps to better and easier socialize these children. Last but not least, try to suggest ways to use sport to support these children.

KEYWORDS

Sport, resocialization, socialization, excluded environment, children

OBSAH

1. ÚVOD.....	9
2. Teoretická východiska diplomové práce	12
2.1 Co vlastně sport označuje?.....	12
2.2 Sociologie sportu	15
2.3 Socializace	20
2.4 Sport a jeho socializační potenciál	25
2.5 Sociální vyloučení	30
3. Metodologie diplomové práce	33
3.1 Cíle výzkumu	33
3.2 Výzkumná strategie	35
3.3 Metody výzkumu.....	36
3.4 Charakteristika respondentů.....	42
3.4 Plán a průběh výzkumu.....	43
3.5 Reflexe pozice výzkumníka	44
3.6 Etické stanovisko.....	46
4. Interpretace získaných dat	47
4.1 Způsoby trávení volného času.....	47
4.2 Volnočasové aktivity pro děti a mládež v městě Chrudim	49
4.3 Sportovní účast dětí	53
4.4 Překážky – bariery	54
5. Shrnutí získaných výsledků	61
6. DOPORUČENÍ.....	62
Závěr	65
Použitá literatura	67
Přílohy	72

1. ÚVOD

Sociální vyloučení je jedním z největších sociálních problémů současnosti. Počet sociálně vyloučených v posledních letech roste a do sociálního vyloučení se vlivem socioekonomického vývoje společnosti propadá stále více obyvatel České republiky. Jednou z nejvíce postižených skupin jsou děti a mládež, které v prostředí sociálního vyloučení vyrůstají. Tyto děti čelí mnoha problémům a překážkám, které brání jejich plné socializaci a rozvoji jejich potenciálu. Mají tak mnohonásobně ztížené podmínky pro start do života oproti svým vrstevníkům z běžné společnosti. Česká republika zaujímá přední místo mezi státy, ve kterých mají socio-ekonomické podmínky negativní dopad na dosahované výsledky vzdělávání dětí, respektive jejich úspěšnost v životě. Míra dosaženého vzdělání, (ne)zaměstnanost a chudoba tak vytvářejí bludný kruh, ze kterého je velmi těžké se vymanit. Toto téma je, dle mého názoru, velice aktuální, zejména s ohledem na uzavření škol v souvislosti s šířením nemoci Covid-19. Přechod na online výuku totiž naplno odhalil nerovnosti ve vzdělávání v České republice, na které nejvíce doplácí právě děti vyrůstající v nepodnětném prostředí sociálního vyloučení.

Jedním z možných prostředků podpory těchto dětí je sport. V posledních desetiletích je totiž, díky svému rostoucímu společenskému významu, považován za významného socializačního činitele, který může pozitivně přispívat k socializaci dětí ze sociálně vyloučeného prostředí. Kromě příležitosti pro rozvoj fyzických dovedností sport nabízí také významný prostor pro sociální interakci. Stává se tak velice zajímavým ze sociální a pedagogické perspektivy.

Toto téma jsem si zvolil na základě zkušeností z dobrovolnické činnosti v neziskové organizaci, jež se zabývá podporou dětí, které vyrůstají v sociálně vyloučeném prostředí. Díky těmto zkušenostem jsem mohl nahlédnout, v jakém prostředí tyto děti vyrůstají a jakým obtížím, oproti svým vrstevníkům z běžných rodin, čelí. Hlubší nahlédnutí problematiky sociálně vyloučených dětí mě inspirovalo a motivovalo k hledání způsobů, jak dát těmto dětem a jejich rodinám větší šanci a možnosti se začlenit, rozvinout svůj potenciál a uplatnit své schopnosti a dovednosti společensky přijatelným způsobem. Jelikož se sportu sám aktivně věnuji již od dětství, dobře si uvědomuji jeho socializační potenciál. To mě přivedlo k uvažování o tom, jak a zda vůbec je sport využíván pro podporu sociálně vyloučených dětí.

Ve své diplomové práci se tedy budu zabývat rolí sportu v procesu socializace jedince a jeho výchovy.

Cílem práce je odpovědět na otázku, jakou roli hraje sport v životě dětí vyrůstajících v sociálně vyloučeném prostředí. Prostřednictvím výzkumu chci zjistit, jak samotní aktéři, sociálně vyloučené děti a jejich rodiče, vnímají sport v kontextu svých životů. Pozornost budu věnovat zejména faktorům sociálního vyloučení, které ovlivňují zapojení těchto dětí do sportovních aktivit. Prostřednictvím výzkumu se pokusím odhalit bariéry, které brání těmto dětem aktivně sportovat v rámci sportovních kroužků či oddílů.

Zároveň chci poukázat na možnosti využití sportu v rámci socializace těchto dětí a prostřednictvím výsledků výzkumu přispět k utváření efektivních forem podpory, zaměřených na srovnání šancí a rozvoje dětí vyrůstajících v sociálně vyloučeném prostředí. Výsledky mohou být využity například k utváření komunitních plánů, projektů či strategií, které jsou zaměřeny na podporu rozvoje dětí vyrůstajících v sociálně vyloučeném prostředí. Domnívám se totiž, že podpora sportovních aktivit může mít pozitivní dopad nejen na zdravotní stav a fyzickou kondici dětí, ale může také významně přispět k jejich socializaci a osobnímu rozvoji, čímž může prospět celé společnosti.

Na společenský význam sportu v posledních letech poukazuje celá řada odborníků. Sport dle nich nevytváří pouze příležitosti pro fyzickou aktivitu a cvičení, ale nabízí také významný prostor pro sociální interakci a může tak hrát významnou roli v procesu socializace jedince a jeho výchovy. Prostřednictvím seznámení se současnými poznatky a výzkumy, které se touto problematikou zabývaly, přiblížím proces socializace jedince do společnosti a možné role, které v této souvislosti hraje sport a pohybové aktivity. Sport je totiž v současnosti velmi důležitou součástí společnosti, spolu s ní se vyvíjí a odráží její charakter. Tato práce se snaží ukázat, že bližší pochopení role sportu nám může napomoci k pochopení dynamiky společenských změn.

Za tímto účelem jsem se rozhodl využít kvalitativní výzkumné metody. Domnívám se totiž, že tak komplexní a složitý fenomén, jakým je socializace, nemůže být jednoduše uchopen kvantitativním způsobem. Pro sběr dat jsem využil hlubší etnografické pozorování, doplněné sérií polostrukturovaných a nestrukturovaných rozhovorů, zúčastněným pozorováním, metodou focus group a sekundární analýzou dostupných dokumentů. Za tímto účelem jsem si vybral výzkumný vzorek 22 sociálně vyloučených dětí z Chrudimi. V rámci

výzkumu jsem uskutečnil rozhovory jak s těmito dětmi a jejich rodiči, tak se sociálními pracovníky, několika učiteli a trenéry. V práci jsou tak jsou zohledněny názory jak samotných osob, kterých se sociální vyloučení týká, tak i názory těch, kteří s nimi pracují a snaží se minimalizovat rizika spojená s životem v sociálně vyloučeném prostředí. To mi umožnilo komplexnější pohled na problematiku socializace těchto dětí prostřednictvím sportu.

Práce je členěna do 4 kapitol, z nichž jsou první dvě věnovány vysvětlení teoretického, kontextuálního a metodologického rámce zvoleného tématu. První kapitola se soustředí na teoretické vymezení práce. Věnuji se tu základnímu vymezení teoretických východisek a pojmů, které v práci využívám. Představím základní sociálně-psychologické teze popisující proces socializace jedince do společnosti a možné role, které v této souvislosti hraje sport a pohybové aktivity. Tato práce těží zejména z poznatků sociologie sportu, která se zabývá problematikou sportu ze sociologické perspektivy a poukazuje na společenský význam sportu. Sport dle tohoto přístupu nevytváří pouze příležitosti pro fyzickou aktivitu, ale může také hrát významnou roli v procesu socializace jedince a jeho výchovy. Přiblížím zde výzkumy, které se věnují tématu socializace prostřednictvím sportu, a představím charakteristické prvky socializace prostřednictvím sportu. Zároveň upozorním na jejich možnou podobnost s obecnými znaky socializace do společnosti jako takové. Následně se věnuji definici sociálně vyloučených dětí, na které byl můj výzkum zaměřen. Přiblížím zde podmínky, v nichž sociálně vyloučené rodiny vyrůstají, a naznačím, jakým problémům čelí.

V další části práce se věnuji popisu metodologie výzkumu. Cílem této části je seznámení s procesem terénního výzkumu, z kterého má práce vycházet. Na úplném začátku uvedu cíle výzkumu a otázky, na které jsem v rámci výzkumu hledal odpovědi. Dále představím výzkumnou strategii a metody, jež jsem v průběhu výzkumu využil. Budu se věnovat popisu terénu, výzkumného vzorku a jednotlivých fází výzkumu. V poslední části této kapitoly se zaměřím na etickou otázku výzkumu a reflexi své pozice jako výzkumníka.

V návaznosti na tyto kapitoly se věnuji interpretaci dat získaných prostřednictvím výzkumu a shrnutí základních výsledků a zjištění. Poslední část práce je věnována praktickým doporučením na základě zjištění výzkumu, které by mohly pomoci při plánování podpory sociálně vyloučených dětí prostřednictvím sportovních aktivit.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA DIPLOMOVÉ PRÁCE

V této kapitole se budu věnovat základnímu vymezení teoretických východisek a pojmů, které budu v práci užívat.¹ Tato práce těží zejména z poznatků sociologie sportu, která se zabývá problematikou sportu ze sociologické perspektivy. Mnoho odborníků v posledních letech poukazuje na společenský význam sportu. Poukazují na to, že sport nevytváří pouze příležitosti pro fyzickou aktivitu a cvičení, ale že nabízí také významný prostor pro sociální interakci a může tak hrát významnou roli v procesu socializace jedince a jeho výchovy. Na následujících řádcích tedy představím základní sociologické teze popisující proces začlenění jedince do společnosti a možné role, které v této souvislosti hraje sport a pohybové aktivity. Přiblížím dosavadní poznatky a výzkumy, které se touto problematikou zabývaly. Následně představím definici sociálně vyloučených dětí, na které byl můj výzkum zaměřen.

2.1 Co vlastně sport označuje?

Pro uvedení do problematiky, kterou se sociologie sportu zabývá, je potřeba nejdříve začít s definicí sportu samotného. To však není jednoduchý úkol, jelikož tímto pojmem je označováno široké spektrum různorodých aktivit, které mají mnohdy jen velmi málo společného.² Ačkoli jde o pojem všeobecně známý a většina lidí má určitou představu o tom, co sport je, a definice sportu uváděné v různých odborných textech se tak často vzájemně odlišují. V následujících řádcích se proto pokusím ve stručnosti popsat, jak se obsah a využití tohoto pojmu měnil v čase, a následně vysvětlím, jak tento pojem chápu já v kontextu této diplomové práce.

„Sport je tak starý jako lidstvo...nese specifické znaky společnosti, ve které vznikl a dále se rozvíjel, stal se jedním z charakteristických rysů jejího zřízení. Téměř jako umění.“
(Zamarovský, 2003, s. 102)

---

¹ Jedná se pouze o základní vymezení, které má pomoci bližšímu porozumění textu. Pro bližší seznámení s uvedenými pojmy doporučuji studium zdrojů uvedených v textu.

² Na problematiku spojenou s rozdílností sportovních odvětví a úrovní upozorňují například Čechák s Linhartem (1986). Tito autoři zdůrazňují, že k fungování sportovních kolektivů v různých sportovních odvětvích a na různých úrovních je třeba přistupovat odlišným způsobem v závislosti na sociálním kontextu. Výzkum party kamarádů hrajících fotbal pro radost každou sobotu dopoledne se tudíž bude lišit od zkoumání profesionálního prvoligového fotbalového klubu.

Autor uvedené citace poukazuje na to, že sport je významnou součástí života člověka již od pradávna. V průběhu vývoje lidstva totiž musela být alespoň část populace fyzicky zdatná, aby mohlo lidstvo obstát tváří tvář nelehkým životním podmínkám. Postupem času se aktivity spojené s rozvíjením fyzických schopností člověka staly důležitou součástí kultury mnoha společností. V období antického Řecka dokonce začaly být fyzické schopnosti rozvíjeny za účelem celkového zúšlechťení člověka.³ Jak poukazuje Sekot (2006), rozvoj pohybových dovedností začal sloužit k zábavě a odpoutání se od každodenních problémů. A právě zde je možno hledat počátky sportu, tak jak ho chápeme dnes.

Etymologie slova sport ukazuje na jeho latinský původ (*disportare*), což znamená „*rozptylovat se, bavit se*“. Koncem 15. století přejala angličtina tento výraz pravděpodobně z francouzského slova *desporter*, které je překládáno jako „*oddávat se zábavě*“ nebo „*bavit se*“ (Sommer, 2003; Čechák, Linhart, 1986). Následně tento výraz přejalo mnoho dalších jazyků⁴. V průběhu devatenáctého století začalo být anglické slovo „sport“ využíváno pro označení rozmanitých pohybových her a soutěží. S rozvojem aktivit zahrnutých pod slovem sport se měnilo i vymezení významu tohoto slova. Jeho užití se však v jednotlivých zemích poměrně odlišuje, pochopení obsahu pojmu sport je tedy značně individuální a kulturně a dobově podmíněné (Coakley, 2007).

Rozvoj moderní společnosti spojený s průmyslovou revolucí umožnil v masovějším měřítku oddělení času věnovaného práci a volného času. Lidé tak mohli svůj volný čas věnovat aktivitám, které odpovídaly jejich vlastním zájmům. Vznikl tak prostor pro vznik rozdílných sportovních činností, které se transformovaly od původně lidových zábav do podoby globálních akcí, jako jsou např. olympijské hry či mistrovství světa ve fotbale.

Největšími změnami prošel sport, tak jak ho známe v dnešní podobě, v průběhu 20. století. Společenský význam pohybových aktivit v podobě zábavy a naplnění volného času

---

³ V tomto období vznikl pojem *kalokagathia*, který označoval ideál harmonické, fyzicky a duchovně, ovšem obzvláště mravně kultivované osobnosti. Tento termín nesouvisel jen s fyzickou aktivitou, nýbrž se životem jedince v celé jeho šíři.

⁴ V českém jazyce je tento výraz často zaměňován za výraz tělesná výchova.

postupně rostl. Ze sportu se stal celospolečenský fenomén, který má zásadní vliv na život lidí po celém světě, ať už jde o sportovce či nespportovce (Peliš, 2003).

Irena Slepíčková uvádí dva základní přístupy k definování sportu. „*První z nich uvažuje jako základní znaky sportu hru, soutěž a výkon, druhý pojímá sport mnohem širěji (v souladu s významem, který mu byl přisouzen před více než 150 lety v Anglii) jako zábavu, rekreaci a cvičení*“ (Slepíčková, 2000, s. 22).

Jak vidno z uvedené citace, autorka používá pojem sport v jeho širším významu⁵ s poukazem na tzv. Evropskou chartu sportu (MŠMT, 1994; čl. 2 a)⁶, pro jejíž potřeby je sport definován následovně:

„Sportem se rozumí všechny formy tělesné činnosti, které, ať již prostřednictvím organizované účasti či nikoli, si kladou za cíl projevení či zdokonalení tělesné i psychické kondice, rozvoj společenských vztahů nebo dosažení výsledků v soutěžích na všech úrovních.“

Toto poměrně široké pojetí upozorňuje kromě role sportu při zdokonalování fyzické a psychické kondice také na jeho společenský význam. Sport je z tohoto hlediska považován za významný sociokulturní fenomén, který se stal nedílnou součástí každodenního života většiny lidí na světě (Sekot, 2008). Sport jako významný společenský jev proniká do mnoha oblastí lidského života, ať už jde o oblast sociální, ekonomickou či kulturní oblast. Flemr a Valjent (2010, s. 84) hovoří o sportu jako o společenském fenoménu dnešní doby. Sport má dle jejich názoru „*potenciál lidí sdružovat a umožňovat jim společné smysluplné trávení volného času*“. Tento aspekt sportu, dle jejich názoru, přináší možnost ovlivňovat dění ve společnosti a naopak. Aleš Sekot (2013, s. 5) se domnívá, že sport jako významný společenský fenomén nám poskytuje „*důležitou výpověď o hodnotovém směřování společnosti, umožňuje nahlédnout do jemného přediva kulturních, ekonomických, politických a sociálních problémů současnosti a předjímat možný vývoj na proměnlivost nových zážitků zaměřené postmoderní společnosti*“.

---

⁵ Toto širší pojetí považuje za typické pro evropskou tradici.

⁶ Na význam sportovních, respektive pohybových aktivit ve společnosti kromě Evropské charty sportu upozorňuje celá řada dalších mezinárodních i českých dokumentů jako např.: Mezinárodní charta tělesné výchovy a sportu, Světový manifest tělesné výchovy 2000 či Zákon o podpoře sportu (Zákon č. 115/2001 Sb., o podpoře sportu ve znění novely zákona č. 219/2005 Sb.).

Na spojitost mezi sportem a společností poukazují také Slepíčka, Hošek a Hátlová (2006, s. 106) „*Sport, jeho organizace, cíle a funkce vypovídají mnoho o celé společnosti, neboť sport proniká do mnohých struktur společnosti a je jejich odrazem.*“ Dle těchto autorů lze ve sportu určité společenské jevy sledovat daleko jasněji než v jiných oblastech společenského dění. Sport je v tomto pojetí odrazem společnosti, která jej utváří.

Právě v tomto širším smyslu je sport chápán i v předkládané diplomové práci. Zaměřím se na společenskou stránku sportu, respektive na to, jak může sport svou sociální dynamikou a sociálními důsledky ovlivňovat společenské vztahy.

2.2 Sociologie sportu

Mnoho odborníků v posledních letech poukazuje na to, že sport nevytváří pouze příležitosti pro fyzickou aktivitu a cvičení, ale že nabízí také významný prostor pro sociální interakci. Navzdory tomu, jak významný vliv má sport na společnost, dlouhou dobu se nikdo tímto tématem podrobně nezabýval. V posledních dekadách však začalo docházet ke změně a velkému nárůstu odborných studií věnovaných tomuto tématu. Nejprve se tedy zaměřím na stručné představení sociologie sportu, která se zabývá problematikou sportu ze sociologické perspektivy. Přiblížím také, jak toto odvětví sociologie na sport nahlíží.

Sportem, jakožto společenským jevem, se s jeho rostoucím společenským významem začaly zabývat různé obory sociálních věd, ať už se jedná o antropologii, psychologii či sociologii. Sociologií sportu jako takovou se zabývají různé teoretické směry poskytující často značně odlišné pohledy na vztahy mezi sportem a společností. V následujících řádcích se pokusím stručně představit výzkumy a odborné práce, které se zaměřily na problematiku sportu ze sociologické perspektivy.

Historie studia sportu

Jak již bylo naznačeno, vznik novodobého sportu je úzce provázán s přechodem od tradiční k moderní společnosti zejména ve spojení s důsledky průmyslové revoluce a industrializace ve Velké Británii na přelomu 18. a 19. století. A právě v tomto období se ze sportu začal stávat významný společenský jev.

Sociální vědci se začali zajímat o dílčí procesy těchto změn. A právě v tomto období lze hledat počátky sociologického studia sportu. V tomto období začaly vznikat studie zabývající se vývojem sportovních praktik ve Velké Británii.⁷ Tyto studie sice nebyly prováděny akademickými institucemi, to však nezabránilo tomu, že se staly důležitými zdroji výzkumu pro vědce ve sportu 20. století (Dunning, 2004). Na konci 19. století na to navázaly první psychologické experimenty zabývající se účinkem soutěživosti ve sportu (Lueschen, 1980). Mnozí významní sociální vědci zahrnovali sport do svých analýz společnosti, patří mezi ně např. G. Simmel, M. Weber, J. Huizinga či M. Mauss. K rozvoji sociologického studia sportu významně přispěla ve 40. letech 20. století první generace frankfurtské školy, zvláště autoři jako Adorno či Horkheimer. V textu z roku 1947 s názvem *Dialektika osvícenství* se tito autoři snažili diskutovat o volnočasových aktivitách a svým způsobem i o sportu v rámci kritiky „kulturního průmyslu“. Následně se sociologie sportu rozvinula především v anglosaské sociologické literatuře. Na půdě amerických sociálních věd se sociologie sportu zaměřovala v prvé řadě na výkonnostní stránku sportu, tedy komparaci výkonů a výsledků sportovců. S tím, jak sport začal čím dál více zasahovat do života západní společnosti a stal se jeho významnou součástí, se pozornost sociálních vědců obracela k výzkumu sociálních důsledků sportu. Postupně začalo docházet ke změně a velkému nárůstu odborných studií věnovaných tomuto tématu. V dalším studiu sportu se začaly uplatňovat rozmanité teoreticko-metodické přístupy vycházející ze soudobých sociologických teorií, jako je funkcionalismus, (neo)marxismus, strukturalismus, interakcionismus, či feministické teorie (Dunning, 2004).

Z pohledu této diplomové práce znamenal průlom v sociologickém studiu sportu článek z roku 1988, v němž se autoři McCormack a Chalip (1988) věnovali roli sportu v procesu socializace. Autoři v článku poukázali na chyby předchozích studií věnovaných vztahu sportu a společnosti. Upozornili na to, že sport je významnou součástí života člověka. Dopad sportu na člověka dle jejich názoru závisí na sociálním a kulturním kontextu. Sport dle nich představuje významný sociální jev, který je důležitým faktorem zapojení jedince do společnosti a může napomoci jeho socializaci.

---

⁷ Patří mezi ně např. studie Petera Beckforda o lovu lišek z roku 1796, Pierce Egana o boxu (1812), nebo studie Montagu Shearmana o historii a rozvoji fotbalu, ragby a atletiky (Dunning, 2004).

Na základě tohoto článku se mnoho sociálních vědců zaměřilo na zkoumání role sportu v socializaci člověka. Téma socializace prostřednictvím sportovních aktivit je v popředí zájmu zejména amerických badatelů.⁸ Tento přístup popisuje sport jako složitou sociální strukturu, pevně propojenou s kulturními, ekonomickými i politickými vlivy. Sport jako fenomén dnešní doby zasahuje do života společnosti a odráží její různorodost a složitost. Tomu odpovídá i pestrost témat, která jsou předmětem bádání v současné sociologii sportu.

Studium sportu v českém kontextu

Počátky české, respektive československé, sociologie sportu lze ve sportovní publicistice spjaté zejména s československým olympijským hnutím (M. Tyrš, J. Guth Jarkovský, J. F. Chaloupecký). Většina studií věnovala pozornost vzniku sportovních organizací či olympijským hrám a komparaci výkonnosti sportovců ze socialistických a kapitalistických zemí.

Po 2. světové válce začaly pokusy o systematizaci sociologického studia sportu zejména v rámci teorie tělesné výchovy. Jako první se o to pokusil B. Petrák v r. 1963 (Sociologie a tělesná kultura). Na něj navázali další autoři, zejména Čechák a Linhart, kteří se zaměřili zejména na kvantitativně orientované výzkumy zaměřené na význam sportu ve společnosti a účast ve sportu. Jejich zájem o sociologické studium sportu vyústil v první monotematické číslo Sociologického časopisu věnované problematice sportu, které vyšlo až v roce 1986.

Po revoluci se oblast výzkumu sociologie sportu značně rozšířila. Pozornost sociálních vědců se zaměřila na vztah sportu k širší společnosti. Stoupl počet studií věnovaných doping, zdraví sportovců, problémům spjatým s vlnou vandalismu na sportovištích či hodnotovou orientací mládeže v souvislosti s rostoucím významem sportu jako volnočasové aktivity (Slepičková, 2000 Slepička, 2000). Vzrostl také zájem o nesoutěžní, rekreační, relaxační a rehabilitačně orientovaný sport.

Mezi nejvýznamnější badatele na české scéně v současnosti patří Aleš Sekot (2006), který se zabývá převážně sociálními a kulturními rolemi sportu ve společnosti. Tento autor

---

⁸ V americké společnosti patří sportovní události mezi významné společenské rituály. Ukázkou toho je například středoškolský sport, který se významně podílí na socializačním procesu menších amerických měst. Odborníci se domnívají, že právě tato skutečnost je zdrojem potvrzování a reprodukování statusu quo a podílí se tak obecnějším dopadem na sociální stabilitě americké společnosti.

považuje sociologii sportu za odvětví sociologie, jehož cílem je *"...popsat a vysvětlit sociálně a kulturně podmíněné postavení sportu ve společnosti"* (Sekot, 2006, s. 7). Obecně se dle něj tato disciplína zabývá dynamickými vztahy mezi sportem a společností, respektive společenskými a kulturními kontexty sportu a měla by hledat odpovědi na to, jakou roli může sport hrát v socializačních procesech.

Vztahu sportu a moderní společnosti se věnuje Irena Slepíčková, která se zaměřuje na problematiku běhu v moderní společnosti, nebo D. Numerato (2019, s. 290), který ve svém článku tvrdí: *„odráží-li sféra sportu i reflexivní povahu současných společností, musíme na sport nahlížet nejen jako na zrcadlo dnešních společností, ale i jako na jednu z arén, v níž dochází ke společenským změnám. Mění se sport, protože se mění společnost. Ale mění se i společnost, protože se mění sport.“*

Význam sociologického studia sportu

Sociologie sportu se zabývá dynamickým vztahem sportu a společnosti v dnešním globalizovaném světě. Zaměřuje se na to, jaký vliv má sport na individuální a společenský život člověka a jak se sport podílí na vytváření identity jedince. Autoři zabývající se sociologií sportu poukazují na to, že sport je odrazem společnosti a jejích ekonomických, politických a sociálních problémů. Sociologie sportu je poměrně mladá disciplína a v současnosti jde v sociologii stále o poměrně okrajové téma, ačkoli soudobý sport mnoho vypovídá o dnešní společnosti. Sociologie sportu je subdisciplínou sociologie, která se zaměřuje na sport jako sociologické perspektivy. Sport chápe jako sociální jev, který se vyznačuje sociální dynamikou a má svébytné sociální důsledky (Sekot, 2008).

I přesto je však na sport mnohdy stále nahlíženo laickou i částí odborné veřejnosti skrze prsty jako na nevýznamný společenský jev. Na to upozorňuje i Slepíčková (2000, s. 245), že *„sport (je) stále ještě považován za něco nepodstatného, okrajového, co primárně souvisí s podáváním výkonů, týká se pouze aktivních sportovců a odehrává se v uzavřeném prostoru sportovních klubů a organizací. Tento názor sdílí nejen určitá část běžné populace, ale můžeme se s ním setkat i u řady odborníků působících v jiných oborech, politice, běžném životě i ve vědě a výzkumu. Výzkumná činnost zaměřená na sport je často hodnocena jako nedůležitá, nevědecká, nemající, co nabídnout současnému poznání.“*

Tato práce se snaží tento náhled změnit a ukázat, že bližší pochopení role sportu nám může napomoci k pochopení dynamiky společenských změn. Sport je totiž v současnosti velmi důležitou součástí společnosti, spolu s ní se vyvíjí a odráží její charakter.

2.3 Socializace

Socializace je jedním z ústředních témat celé řady vědních oborů a klíčovým pojmem v sociologických teoriích. Jeho časté využívání však neznamena, že je chápán jednoznačně. Ba naopak, existuje mnoho různých úhlů pohledu na definování pojmu socializace. Nyní se pokusím přiblížit, jak socializaci pojmám v této diplomové práci.

Termín socializace⁹ se užívá pro označení jednoho z nejzákladnějších životních procesů, který má zásadní vliv na průběh života každého z nás. Dle Velkého sociologického slovníku (1996, s. 1012) je socializace „*komplexní proces, v jehož průběhu se člověk jako biologický tvor stává prostřednictvím sociální interakce a komunikace s druhým sociální bytostí schopnou chovat se jako člen určité skupiny či společnosti*“.

Jak naznačuje výše uvedená definice, socializace je v obecném smyslu označením pro proces přeměny biologického tvora ve tvora společenského (Nakonečný, 1970). Člověk se dle tohoto přístupu rodí vlastně dvakrát. Nejdříve jako biologická bytost svým příchodem na svět, následně jako společenská bytost vlivem socializačního procesu. Matějček (2003) mluví o socializaci dítěte jako vývojovém procesu vrůstání do společnosti. Jde o celoživotní proces utváření a vývoje člověka ve společenskou bytost. Jinak řečeno, jde o proces „zespolečenštění“ člověka, kterým prochází každý jedinec na cestě stát se sociální bytostí schopnou chovat se jako člen určité skupiny či společnosti (Maříková, Petrusek a Vodáková, 1996).¹⁰ To potvrzují i Flemr a Valjent (2010, s. 73), dle kterých socializace představuje „... *dlouhodobý, celoživotní nepřerušovaný a časově neomezený proces, který je všudypřítomnou součástí lidských zkušeností*“.

Tento proces není konečný a probíhá kontinuálně po celý život. V průběhu života se totiž člověk neustále ocitá v nových sociálních situacích, setkává se s různými lidmi a sociálními skupinami, na které musí reagovat a konfrontovat se s jejich normami a hodnotami. Na procesu socializace se podílí řada společenských institucí a organizací. Největší vliv na

---

⁹ Jedním z prvních, kdo na vědeckém poli koncem 19. století představil termín „socializace“, byl francouzský sociolog Emile Durkheim.

¹⁰ Jen těžko může člověk fungovat zcela nezávisle na společnosti. Vyjma ojedinělých případů tzv. vlčích dětí.

povahu a průběh socializace má v současnosti rodina, škola, vrstevníci, zájmové aktivity (např. sportovní kluby) či sociální média a masmédia.

Význam socializace pro jedince

Socializace je procesem, který probíhá ve vzájemné interakci jedince a společnosti, respektive sociálního prostředí, které ho obklopuje. Jde tedy o proces, který propojuje každého jedince se společností. Tento proces je ovlivňován nejen interakcí s ostatními lidmi, ale obecně s prostředím, které daného jedince obklopuje, tedy i společenskými, ekologickými a historickými podmínkami. Právě interakce s okolním prostředím je pro proces socializace zcela zásadní. Na to poukazuje např. Hurrelman (1998), který definuje socializaci takto: *„Proces vzniku, formování a vývoje lidské osobnosti v závislosti na a v interakci s lidským organismem na straně jedné, a společenských a ekologických životních podmínkách, které existují v dané době během historického vývoje společnosti na straně druhé.“*

Obecně vzato se tento termín užívá pro označení procesu formování a rozvíjení osobnosti pod vlivem rozmanitých vnějších podnětů, ať už jde o působení lidí, zvířat, rostlin, počasí či krajiny, které člověka obklopují (Jedlička et al., 2015). Prostřednictvím tohoto procesu se člověk adaptuje na prostředí, které ho obklopuje, a jeho osobnost se přizpůsobuje daným podmínkám. V rámci sociálních interakcí s druhými lidmi si jedinec osvojuje hodnoty a normy, stejně jako způsoby chování dané společnosti či skupiny, které se stává členem. Jinými slovy člověk se tak učí být členem společnosti, osvojuje si vzorce chování, učí se hrát různé sociální role v různých situacích a adekvátně reagovat na podněty z okolí tak, aby to bylo v souladu s očekáváním jeho okolí. Člověk je díky tomu schopen vstupovat s ostatními členy skupiny, společnosti do sociálních interakcí a adekvátně reagovat v různých sociálních situacích očekávaným způsobem.

Smyslem socializace je tedy zvnitřnění kulturních norem a hodnot, tedy stav, kdy nejsou jedincem vnímány jako nátlak zvnějšku, ale je schopen se s nimi ztotožnit, bere je za „své“ (Havlík, Kořa, 2002). To potvrzuje i J. Jandourek (2012, s. 208), který upozorňuje na to, že socializace je sociálně vědním pojmem označujícím *„osvojování si norem, idejí, zvyků, hodnot, tradic, jazyka, symbolů a sociálních rolí v dané společnosti. Během tohoto procesu jedinec získává dovednosti, které bude potřebovat pro společný život s dalšími lidmi“*.

Prostřednictvím socializace se jedinec stává členem určité skupiny či komunity. Bourdieu (1986) poukazuje na to, že toto členství vybavuje každého člena kolektivně vlastněným kapitálem, který je jakýmsi souhrnem užitečných sociálních kontaktů a známostí s jinými lidmi, kterých může určitá osoba využít ke svému prospěchu. Člověk tak získává přístup k sociálním sítím, které je možné si představit jako souhrn sociálních interakcí a vztahů mezi lidmi, které pomáhají lidem v komunikaci s ostatními. V rámci těchto sítí jsou přenášeny a sdílány zdroje, informace a znalosti mezi jedinci uvnitř sociálních sítí a skupin. Tím je utvářen sociální kapitál, který v tomto ohledu chápu jako „*sítě, normy a důvěru, které mohou zlepšit efektivitu fungování společnosti tím, že umožňují jednotlivým členům jednat společně a spolupracovat tak, aby mohli efektivněji dosahovat společných cílů*“ (Putnam, 1995, s. 168). Sociální kapitál tak funguje jako určitý vnitřní tmel jednotlivých skupin a zároveň je ve formě tzv. přemostujícího kapitálu napojuje na další. Pro jedince je tak důležité mít co nejrozsáhlejší síť, protože mu poskytuje podporu a pocit sounáležitosti s ostatními (Putnam, 2000).

Význam socializace pro společnost

Socializace je tedy důležitá nejen pro jedince, ale je zcela zásadní i pro fungování společnosti jako takové. Talcot Parsons (2012) dokonce poukazuje na socializaci jako jeden z funkčních procesů utváření a fungování společnosti. Berger a Luckman upozornili na to, že jde o jeden z důležitých procesů potřebných pro „udržování sociálního světa“¹¹. Jak upozorňují Flemer a Valjent (2010) hlavním cílem socializace je, aby jedinec přijal za své nejen vědění, ale i hodnoty, normy a měřítko své kultury. Tito a další autoři poukazují na to, že každá společnost prostřednictvím socializace předává normy, hodnoty i kulturní vzorce budoucím z generace na generaci. Tyto normy a hodnoty jedinec přijme za své a nevnímá je jako nátlak ze strany společnosti. Tím si společnost neustále obnovuje a udržuje svou stabilitu a kontinuitu.

Kořa (2015) upozorňuje na to, že v mnoha ohledech termín socializace splývá s termínem výchova¹². Oproti tomuto pojmu je však socializace mnohem širší pojem označující

---

¹¹ Kromě socializace uvádí ještě proces sociální kontroly a legitimizace.

¹² Tento termín označuje řízené a vědomé působení výchovných činitelů jako jsou např. rodiče, učitelé atd. (srov. Jedlička, 2015).

veškeré vědomé i nevědomé, přírodní a společenské vlivy, které ovlivňují osobnostní vývoj. Jurovský poukazuje na to, že ačkoli se výchova zásadním způsobem podílí na socializačních procesech, pojem socializace svou šíří nenahrazuje. „*Socializace je označením zážitkové souhry jednotlivce a společnosti v celé šíři, variantách a detailech. Je ostatně neutrálním označením těchto procesů. Zatímco výchovou pravidelně označujeme záměrné a kladné procesy, socializace může mít i negativní, nežádoucí podoby a pochopitelně i nežádoucí negativní účinky.*“ (Jurovský, 1974, s. 32).

Stinná stránka socializace

Z výše uvedených informací vyplývá, že socializace představuje pro každou společnost zcela základní proces. Bez socializace není společnost schopna předat své základní normy a hodnoty následující generaci a rozpadá se. Bez efektivní socializace nejsou jedinci neschopni vstupovat do běžných interakcí s dalšími členy společnosti. Socializace však nemusí být vždy bezproblémová. Jejím prostřednictvím totiž nejsou předávány jen normy a hodnoty, ale také sociální nerovnost, negativní postoje a předsudky. Dalším problematickým rysem socializace je také možnost socializace do skupiny (extremistické skupiny, drogově závislí atd.), jejíž hodnoty a normy jsou v rozporu s těmi celospolečenskými. Průběh a dopad socializace je totiž závislý nejen na typu společnosti, ale také na postavení jedince v rámci dané společnosti.

Narušená socializace a její náprava

Socializace nemusí vždy proběhnout bez potíží a dosáhnout všech svých cílů. Za určitých podmínek a vlivem nepodnětného a ohrožujícího prostředí může být socializace významně narušena. Taková socializace bývá označována jako dysfunkční.

„O nefunkční neboli dysfunkční socializaci hovoříme tehdy, když jedinec je ovládán hodnotami a normami, které jej orientují k životu proti druhým lidem, či na jejich úkor, anebo paralyzují možnosti jeho rozvoje tak, že je socializačně omezen. (Helus, 2007, s. 94).

Příčiny dysfunkční socializace mají komplexní charakter a podílí se na ní jak biologické předpoklady, tak zejména negativní vlivy prostředí, ve kterém k socializaci dochází. Zásadní roli hraje především rodina, škola a další sociální skupiny, jichž je jedinec členem. V případě, že některý ze socializačních činitelů neplní svoji funkci, je socializace a vývoj jedince ohrožen. Hodnoty takového jedince se mohou odchýlit od většinové společnosti. Důsledkem takto

narušené socializace mohou být sociálně narušení jedinci, kteří nejsou schopni respektovat normy běžného soužití a zapojovat se do komunikace s ostatními členy společnosti. Jedinec, který si tuto základní výbavu do společnosti neosvojí, může být problémový (srov. Flemr, Valjent, 2010; Keller, 1997).

Jedinec si v průběhu takto narušené socializace osvojuje vzorce chování, hodnoty, konkrétní způsoby jednání, které jsou vnímány jako sociálně patologické. Patří mezi ně takové jevy, které porušují sociální normy, pravidla, zvyklosti, morální hodnoty společnosti a často také zákony. V důsledku toho je společnost považuje za nežádoucí. Mezi tyto jevy je řazeno například kriminální chování (domácí násilí, krádeže, loupeže), ale také jevy jako alkoholismus či užívání drog. Těmito jevy jsou mimo jiné významně ohroženy děti, jež vyrůstají v sociálně vyloučeném prostředí, na které se zaměřuje tato práce.

Činitelé socializace

Průběh socializace je ovlivňován působením různých faktorů, respektive socializačních činitelů. Tuto funkci plní jedinci a sociální skupiny, které nás obklopují. Zdeňka Helus uvádí, že: „*Socializačními činiteli jsou instituce (zařízení, sociální útvary) a osoby, které socializačně působí*“ (Helus, 1995, s. 96). Mezi činitele socializace jsou řazeny nejrůznější osoby, sociální skupiny, do nichž je jedinec začleněn, osoby, s nimiž jedinec vstupuje do různých vztahů. V rámci socializačního procesu následně ovlivňují chování jedince a utváření smyslu pro to, co považuje za bytostně vlastní.

„Nejdůležitější etapy socializace probíhají vždy v malých skupinách, v nichž se lidé setkávají „tváří v tvář“. Tato malá lidská společenství jedinci zprostředkovávají univerzální vzorce, pravidla a zvyky jak v myšlení a v představách, tak v jednání. Tito činitelé mají nejvýraznější vliv na to, jak se člověk vyvíjí prostřednictvím odměn a trestů, a při osvojování sociálních vzorců a rolí, které mohou i zcela jednoduše sloužit jako modely lidského jednání.“
(Koťa, 2015)

Socializační činitelé se během života mění, někteří působí více a někteří naopak v mnohem menší míře. Za nejvýznamnější jsou považovány skupiny, do nichž je jedinec začleněn relativně dlouhou dobu a je tak možnost dlouhodobějšího působení. Jde především o rodinu, školu, vrstevnickou či zájmovou skupinu. Mezi socializační činitele jsou však řazeny i média a sdělovací prostředky, což se ve spojitosti se sociálními platformami jako je Facebook či Instagram projevuje čím dál tím více.¹³

Základním a nejdůležitějším socializačním činitelem je rodina, která je pro vývoj zdravého jedince nepostradatelná, a to obzvláště v prvních letech života dítěte. Rodina je prvním a určujícím sociálním a psychologickým prostředím utváření světa hodnot, návyků a chování. Rodina významnou měrou ovlivňuje rozvoj osobnosti dítěte, utváření hodnot a postojů. Prostřednictvím rodiny se děti učí vnímat sebe samého jako součást společnosti, do které patří. Po vzoru svých rodičů se učí dalším dovednostem, mezi něž patří i vnímání pohybové aktivity jako důležité a nepostradatelné součásti jejich života. (Charvát, 2002).

2.4 Sport a jeho socializační potenciál

Sport je v posledních desetiletích, díky svému rostoucímu společenskému významu v současném světě, považován za významného socializačního činitele a čím dál více prací, odborných studií a výzkumů se zabývá jeho rolí v procesu socializace (Flemer a Valjent, 2010; Patriksson, 1994; Slepíčka, 2000; Sekot, 2003, 2008).

Sport je možné obecně rozdělit na formální např. ve sportovních klubech, a neformální, u kterého je upřednostňována samotná radost z pohybu před soutěžením. Neformální sportovní činnosti bývají často podceňovány, a to i přesto, že posilují rozvoj rozhodovacích schopností, mezilidských vztahů a mnoho dalšího. Formální sport je více zaměřený na hodnoty vítězství, spolupráce v týmu a výkon. Neformální sport obvykle fungování rodiny nikterak zásadně neovlivňuje. Naopak formální sportování může mít výrazný vliv na fungování rodiny. Od rodičů totiž vyžaduje více času a plánování (Sekot, 2003).

---

¹³ Média v současnosti významným způsobem ovlivňují chování dětí a utváření jejich hodnot, postojů a názorů.

Socializace bývá ve spojení se sportem nahlížena ze dvou základních hledisek – socializace do sportu a socializace sportem.

První hledisko, **socializace do sportu**, je zaměřeno na proces, jehož prostřednictvím se jedinec stává členem určitého sportovního oddílu či klubu, nebo součástí sportovního prostředí jako takového. Tento proces je ovlivněn mnoha faktory, mezi něž patří např. schopnosti a osobní charakteristiky jednotlivce, vliv významných lidí v jeho okolí (rodičů, sourozenců, učitelů, vrstevníků, spoluhráčů apod.), nabídka sportovních aktivit a možnost dosáhnout v nich úspěchu. Socializace do sportu tedy představuje integraci aktivního jedince do specifického prostředí určitého sportu, sportovního oddílu. Prostřednictvím tohoto procesu jedinec získává zkušenosti, které může uplatnit pouze v rámci sportovních aktivit (Flemer, Valjent, 2010).

Druhým hlediskem, pro můj výzkum důležitějším, je **socializace jedince pomocí sportu**, tedy jak může příslušnost ke skupině sportovců ovlivnit jeho začleňování do celé společnosti. Toto hledisko nahlíží na sport jako na prostředek, který může jedince připravit na začlenění do společnosti jako takové. V rámci tohoto procesu může jedinec získané dovednosti využívat i v jiných situacích a v jiných sociálních skupinách (Flemer, Valjent, 2010).

V tomto pojetí je často zdůrazňován pozitivní vliv sportu na životy lidí. Sport člověku nabízí důležité pozitivní i negativní sociální zkušenosti, rozvíjí schopnosti a dovednosti, které mohou sloužit při řešení situací zasahujících nad rámec sportovního prostředí. Dle tohoto hlediska má sport významný vliv na utváření identity a osobnostních rysů člověka, jelikož mu dává příležitost ověřit si a otestovat svou nově nabytou identitu a následně získávat a rozvíjet vztahy i mimo sportovní prostředí (srov. Jay Coakley, 2004). Jako socializaci sportem tedy můžeme označit situaci, kdy jedinec formuje svou fyzickou i psychickou stránku osobnosti v rámci sportu. Tyto vlastnosti se následně projevují i mimo sportovní činnost v jeho každodenním chování (Slepička, Hošek a Hátlová, 2006).

Společenské přínosy sportu

Slepička a Hošek (2006, s. 114) vyzdvihují důležitou roli v socializačním procesu a docházejí k závěru, že sport svými nároky na fyzickou zdatnost a psychickou odolnost

umožňuje zejména dětem a mládeži „vyzkoušet si například různé sociální role, respektovat daná pravidla, specifická pro jednotlivé sporty, navazovat sociální vztahy, učit se sociálním dovednostem v širším sociálním kontextu“.

Sport sám o sobě není příčinou zvláštních změn v povahových rysech, postojích či chování jedince. Působí vždy v součinnosti s dalšími vlivy sociálního prostředí a širšího kontextu socializačních procesů (Charvát, 2002). Prostřednictvím sportu si člověk může osvojit schopnosti a dovednosti, které jsou pro začlenění do společnosti nezbytné. Patří mezi ně například rozvoj smyslu pro disciplínu, rozvoj sociálních dovedností či schopnost jít za cílem a překonávat překážky. Prostřednictvím sportu jsou zároveň posilovány vlastnosti jako odvaha, odhodlání, občanský a morální vývoj.

Zapojením do určitého sportovního oddílu či komunity děti získávají přístup k sociálním sítím, které mohou mít pozitivní přínos jak pro ně samotné, tak celou komunitu. Členství ve sportovním oddílu vybavuje každého člena kolektivně vlastněným kapitálem, který je souhrnem užitečných sociálních kontaktů a známostí s jinými lidmi. Tento sociální kapitál je rozvíjen formou přenosu a sdílení zdrojů, informací a znalostí mezi jedinci uvnitř sociálních sítí a skupin (Sýkora, Matoušek, 2009). To umožňuje jednotlivým členům jednat společně a spolupracovat tak, aby mohli efektivněji dosahovat společných cílů (Putnam, 1995).

Odvrácená stránka sportu

Čechák a Linhart (1986) upozorňují na to, že socializační funkci sportu nelze přeceňovat. Sport je sice významným prostředkem šíření společenských a kulturních hodnot, vedle kladných stránek však může sport přinášet i určité negativní aspekty. Podobně i významný americký sociolog Jay Coakley (1990, 2007), který se snaží svým pojetím sociologie nahlížet na sport z kritického úhlu pohledu¹⁴, upozorňuje na to, že sport kromě pozitivních sociálních zkušeností přináší svým účastníkům i zkušenosti negativní. Sport je dle tohoto autora organizován různými způsoby a v různých podobách, a proto i zkušenosti, které v něm lidé sbírají mohou být různorodé, pozitivní i negativní. Člověk již v době, kdy začne sportovat, má určité charakterové vlastnosti a osobnostní předpoklady, které se často liší od

---

¹⁴ Coakley upozorňuje na důležité aspekty sportovních aktivit, které vedou k vyšší demokratizaci společnosti.

vlastností a předpokladů člověka, jenž se aktivnímu sportu nevěnuje. Sport následně tyto vlastnosti rozvíjí a posiluje. Navíc zkušenosti získané prostřednictvím sportu mohou být interpretovány různým způsobem v závislosti na osobnosti konkrétního člověka a postupem času mohou být také reinterpretovány na základě nových životních zkušeností a vnějších vlivů vyplývajících z prostředí, situace a kontextu vztahů, v nichž se sport odehrává.

V rámci objektivitu výzkumu je důležité vyhnout se přístupům, které sport přeceňují, jednostranně zdůrazňují jen jeho pozitiva. Sport nemusí mít výhradně pozitivní dopad na život člověka. Skrze sport mohou být posilovány také stávající sociální nerovnosti v propojení s genderovými, rasovými či etnickými stereotypy (Washington, Karen, 2001). To může jistým sociálním skupinám znesnadnit přístup ke konkrétnímu sportu, např. kvůli jeho finanční náročnosti (pořízení sportovního vybavení, úhrada kroužkovaného, pronájem hřiště atd.), nebo hudbě a stylu oblékání v rámci určité sportovní komunity. Sport může také přispívat k utváření alternativních sociálních skupin, kde se může vyskytnout sociálně nežádoucí chování, jako je např. konzumace alkoholu, drog či drobná kriminalita. To je velkým rizikem zejména u dětí, které jsou náchylné k přejímání chování od svých vzorů, což může být právě i negativní chování (Slepička, Hošek, Hátlová, 2009). Provozování sportů je do určité míry spojeno se společenským postavením.¹⁵ Sociální status je významným činitelem ovlivňujícím zapojení do sportu (Sekot, 2007). Do jisté míry určuje postavení jedince v sociálním systému spjaté s jistými právy a povinnostmi. Sociální postavení lidí rozhodujícím způsobem definuje nejčastěji práce, povolání, resp. profese. Jednotlivci si v procesu socializace osvojují sociální role spojené s jejich sociálním statutem, často svoje role spoluutvářejí a přizpůsobují (Sekot, 2004). Sociální status rodiny se přímo či zprostředkovaně odráží v obecných charakteristikách dětí a mládeže a podílí se také na tom, jak tráví volný čas a jakým způsobem využívají možnosti sportovního vyžití (Charvát, 2002).

V neposlední řadě by měl sociologický pohled na sport zohledňovat i skutečnost, že sport není jediná činnost člověka v jeho životě a každý jedinec plní další společenské role, ať už v rodině, ve škole či v zaměstnání. Socializace totiž probíhá prakticky během jakýchkoli

---

¹⁵ Obecně se sportovním činnostem věnují ve větší míře lidé s vyšším sociálním postavením, pro které je charakteristická vyšší organizačně řídicí úroveň náplně práce, vyšší příjem a zvýšené nároky na kvalitu trávení volného času. Mezi jednotlivými sporty však lze nalézt značné rozdíly (Sekot, 2008).

sociálních aktivit, nejen ve sportovním prostředí. Lidé, kteří se sportu nevěnují, mohou získat cenné sociální vazby a zážitky v rámci jiných aktivit.

Sport jako prevence

Dle Sekota (2003) socializační aspekt sportu přináší možnost ovlivňovat dění v soudobé společnosti a „*má velký přesah na utváření výchovného, vzdělávacího a sociálního vývoje jedince*“. Někteří autoři (např. Coakley, 2007; Sabin, Pomohaci, 2014; Baciú, Baciú, 2015; Kostrzewska, 2018) poukazují na potenciál využití sportu při řešení problémů a zvyšování kvality života jednotlivců, minoritních skupin a komunit. Při správném plánování a využití mohou být sportovní aktivity i jednou ze strategií prevence. Sport se tak stává nástrojem prevence kriminality a dalších sociálně patologických jevů.

Toto pojetí zaujímá např. Asociace školních sportovních klubů, která sport a pohyb obecně chápe „*...primárně jako prostředek k vyplňování volného času mládeže a jako prevenci kriminality, užívání drog a společensky nežádoucích způsobů chování a jednání.*“ (Koukal, 1996, s. 65)

Kromě preventivních programů a aktivit je sport stále častěji využíván také v rámci resocializace, která dle Kalinowského (2008, s. 235) představuje „*... rozmanitý vzdělávací proces, který mění jednotlivce špatně přizpůsobené požadavkům sociálního života na resocializovaného jedince, tj. socializovaného, samostatného a tvořivého.*“

Ve své diplomové práci se zabývám problematikou socializace dětí vyrůstajících v sociálně vyloučeném prostředí. Správný průběh socializace je pro tyto děti velice důležitý. Děti, jimž se během fáze primární socializace nedostane dostatečného základu, mají následně značné problémy s adaptací na školní prostředí či uplatněním na trhu práce. Domnívám se, že těmto dětem by měla být dána šance na úspěch ve společnosti. Vyrovnávání šancí těchto dětí je totiž výhodné nejen společensky, ale také z ekonomického hlediska, neboť investice do kvalitního a plnohodnotného vzdělání dítěte ze sociálně vyloučené rodiny je výrazně menší než následná celoživotní podpora dospělého člena společnosti žijícího v podmínkách sociálního vyloučení. Pokud má školní vzdělávání, volnočasové kroužky či aktivity sportovních klubů plnit skutečně společensky odpovědnou funkci, pak by se mělo pokoušet vybavit sociálně znevýhodněné děti takovými schopnostmi, aby byly schopny fungovat jako členové širší

společnosti. Jedním z doplňkových nástrojů, který by tomu mohl napomoci, může být právě sport. Nyní se proto pokusím ve stručnosti přiblížit problematiku sociálního vyloučení.

2.5 Sociální vyloučení

Sociální vyloučení je poměrně hojně užívaným pojmem jak mezi odbornou, tak laickou veřejností. V posledních desetiletích se stalo jedním z nejpálčivějších témat společensko-politického diskurzu. Navzdory jeho frekventovanému využívání se však stále jedná o koncept poměrně vágní (Mareš, 2006). Koncept sociálního vyloučení se během 90. let 20. století etabloval zejména v politice Evropské unie a významně ovlivnil ideologii i praxi jejích členských států, včetně ČR. Tento koncept v polovině 80. let nahradil na institucionální úrovni EU do té doby dominující koncept chudoby.¹⁶

Mareš (2006) proces sociálního vyloučení chápe jako univerzální kulturní mechanismus příznačný snad pro všechny společnosti. V minulosti sociální vyloučení plnilo zejména preventivní funkci a sloužilo jako nástroj sociální kontroly, která skrze vylučování nonkonformních jedinců chránila širší společnost a zároveň upevňovala její integritu a sociální kohezi. Zatímco v minulosti byla exkluze těchto jedinců považována za žádoucí, v současnosti je vnímána spíše jako negativní vyjádření nerovností, jež ve svých důsledcích přispívá k polarizaci ve společnosti a oslabování společenské soudržnosti a solidarity (Mareš, Sirovátka, 2008).

Koncept sociálního vyloučení se soustředí primárně na problematiku neadekvátnosti sociální participace, nedostatečné integrace do společnosti a nedostatku moci v jednání (Room, 1995). Týká se zejména vztahu mezi společností, nejčastěji reprezentovanou státem a jednotlivcem, který, pakliže není integrovaný do morálního, hodnotového a sociálního řádu, je ve své podstatě vyloučený. Giddens (1998) se domnívá, že sociální vyloučení se nevztahuje k stupňování nerovností, ale spíše k mechanismům, které oddělují určité skupiny od hlavního proudu společnosti. Dle Kotýnkové (2007) nejde o rozdělení společnosti na ty „nahore“ a „dole“, nýbrž o rozdělení na ty, kteří jsou „uvnitř“ a „vně“ společnosti. Sociální vyloučení tak dle jejího názoru *„odráží nerovnost jednotlivců nebo celých skupin obyvatelstva při jejich participaci na životě společnosti, přičemž tato nerovnost je výsledkem nedostatku příležitosti*

---

¹⁶Autor upozorňuje na to, že koncept sociálního vyloučení by neměl být chápán jako nové označení pro fenomén chudoby. Oproti chudobě se totiž liší v mnoha ohledech a věnuje se mnohem širší problematice, v níž chudoba nemusí být vůbec přítomna. Chudoba dle něj není nutnou, ani dostačující podmínkou sociální exkluze.

pro všechny, kteří mají zájem participovat na životě společnosti, a plodí jejich nemožnost spolupodílet se na tomto životě, jejich izolaci a odtržení od společnosti“ (Kotýnková, 2000, s. 116).

Pro potřeby této práce lze sociální vyloučení definovat jako *„proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavováni přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku“*. (Brož, Kintlová a Toušek, 2007)

V důsledku tohoto procesu jsou lidé žijící v podmínkách sociálního vyloučení odříznuti od institucí a služeb, sociálních sítí a vzdělávacích příležitostí. Potýkají se s mnoha problémy, které se vzájemně prolínají, a není jasné, který problém by se měl řešit jako první. Tito lidé jsou vytěšňováni na okraj společnosti a nemají podobné možnosti jako ostatní lidé v majoritní společnosti. Lidé žijící v sociálně vyloučeném prostředí se přizpůsobují daným podmínkám a osvojují si specifické hodnoty a vzorce jednání, které jsou mnohdy v rozporu s hodnotami většinové společnosti. Patří mezi ně například důraz na přítomnost, neschopnost plánovat do budoucna, pocity beznaděje a bezmocnosti či přesvědčení, že člověk nemůže ovlivnit vlastní sociální situaci. Mezi časté následky tohoto jednání patří nedostatečné vzdělání, nízká kvalifikace a příjem, dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, špatný zdravotní stav, rozpad rodin či ztráta sebeúcty. Pro řešení těchto problémů si následně často vybírají krátkodobé životní strategie, které uspokojí jen základní potřeby. Tyto návyky jsou většinovou společností odmítány a odsuzovány, což sociálně vyloučeným jedincům znemožňuje uplatnění ve většinové společnosti a ve svém důsledku je tak uzavírá v pasti sociálního vyloučení (Brož, Kintlová a Toušek, 2007).

Sociální vyloučení má negativní dopad jak pro skupinu, které se to týká, tak pro stát, ve kterém k sociálnímu vyloučení dochází (Navrátil a kol., 2003). Stát se tomuto fenoménu snaží předcházet, jelikož jednou z podmínek stability je *„aby všichni občané byli asimilováni do tohoto morálního a sociálního řádu“* (Atkinson, 2000, s. 56). Stát, potažmo místní samosprávy, se snaží sociálnímu vyloučení a vzniku sociálně patologických jevů předcházet pomocí různých preventivních programů – prevence sociálně patologických jevů. Jedním z prostředků prevence jsou i sportovní aktivity, na jejichž využití se zaměřím v následující části.

Sociální vyloučení a etnicita

Avšak dříve, než se budu věnovat využití sportovních aktivit při socializaci dětí vyrůstajících v podmínkách sociálního vyloučení, je třeba upozornit na jednu významnou potíž související s problematikou sociálního vyloučení. Tímto problémem je směšování etnického a sociálního aspektu v rámci diskuse o sociálním vyloučení. Velice častým zdrojem sociálního vyloučení bývá totiž stigmatizace na základě přisouzené menšinové etnicity. Značná část české veřejnosti a bohužel i některých odborníků v orgánech české státní exekutivy a jednotlivých samospráv vnímá sociální vyloučení „*především jako problém přítomnosti etnicky odlišné populace v majoritním prostředí.*“ (Gabal, Čada, Snopek, 2008). Vycházejí totiž z přesvědčení, že sociální vyloučení je důsledkem jakési „romské mentality“ a že jsou výhradně problémem Romů. Avšak nahlížení problémů sociálně vyloučených skupin obyvatel skrze prizma etnicity je obrovskou chybou, která jen přispívá k upevňování falešné představy o existenci etnicky odlišné problémové skupiny, což napomáhá prohlubování antagonismu mezi „majoritou“ a „minoritou“. Tím je následně posilována stigmatizace těch, kteří se v sociálním vyloučení ocitli, a zároveň dochází ke stigmatizaci všech příslušníků romské populace v ČR.

Je proto důležité si uvědomit, že sociální znevýhodnění automaticky nesouvisí s etnicitou, nýbrž zejména s individuální situací rodiny, ve které etnicita může, ale též vůbec nemusí hrát žádnou roli. Je proto nutné upozornit, že ne každý Rom žije v prostředí sociálního vyloučení a ne každý, kdo se v podmínkách sociálního vyloučení nalézá, je Rom. Směšování etnického aspektu s aspektem sociálním je třeba se vyvarovat. Etnicita by měla být brána v úvahu pouze v případě, je-li zdrojem diskriminace či stigmatizace. V takovém případě by proti tomuto jejímu zneužití mělo být zakročeno. Proto také v této práci k etnickému aspektu přihlížím jen v případě skutečnosti, kdy je nějaká osoba ostatními (lidmi či institucemi) označována jako Rom (ať už se Romem cítí být nebo ne), což následně vede k nějaké formě stigmatizace, diskriminace či nerovného zacházení.

3. METODOLOGIE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Cílem této kapitoly je seznámení s procesem terénního výzkumu, z kterého má práce vycházet. Na úplném začátku uvedu cíle výzkumu a otázky, na které jsem v rámci výzkumu hledal odpovědi. Dále představím výzkumnou strategii a metody, jež jsem v průběhu výzkumu využil. Budu se věnovat popisu terénu, výzkumného vzorku a jednotlivých fází výzkumu. V poslední části této kapitoly se zaměřím na etickou otázku výzkumu a reflexi své pozice jako výzkumníka.

3.1 Cíle výzkumu

Formulace výzkumného problému

Prvním a zásadním úkolem výzkumníka je formulace výzkumného problému, který chce v rámci svého šetření zkoumat. V mém případě jde o problematiku využití sportu v procesu (re)socializace dětí ze sociálně vyloučeného prostředí.

Toto téma jsem si vybral na základě svých zkušeností z dobrovolnické činnosti v jedné z chrudimských neziskových organizací, kde jsem se podílel na realizaci volnočasových aktivit a táborů pro děti vyrůstající v sociálně vyloučeném prostředí z Chrudimi a blízkého okolí. Prostřednictvím této dobrovolnické činnosti jsem získal možnost se seznámit s těmito dětmi dozvěděl se mnoho zajímavých informací o jejich životech a prostředí, ve kterém vyrůstají. Tyto zkušenosti a informace pro mě byly velice podnětné. Při komunikaci s dětmi jsem mimo jiné narazil na to, že téměř nikdo z dětí neměl zkušenosti se zapojením do organizovaných sportovních aktivit. Jako sportovec, který se od raného mládí věnuje sportu závodně, jsem tomu nemohl uvěřit. Rozhodl jsem se proto prostřednictvím terénního výzkumu zjistit, jakou roli hraje sport v životě těchto dětí.

Následně bylo třeba si stanovit cíle výzkumu a otázky, na které jsem se v rámci výzkumu snažil najít odpovědi.

Hlavním cílem mého výzkumu je analyzovat, jakou roli hraje sport v životě dětí vyrůstajících v sociálně vyloučeném prostředí. Prostřednictvím výzkumu chci zjistit, jak samotní aktéři, děti a jejich rodiče vnímají sport v kontextu svých životů a jaké jsou možnosti a míra zapojení těchto dětí do sportovních aktivit.

Dalším z cílů práce je identifikovat hlavní faktory, které mají vliv na aktivní účast či neúčast těchto dětí na sportovních aktivitách a na motivaci k těmto aktivitám. Zaměřím se především na to, jaké determinanty sociálního vyloučení, respektive okolnosti a faktory ovlivňují přístup a zapojení těchto dětí do sportovních aktivit.

Třetím cílem je prostřednictvím výsledků výzkumu přispět k využívání sportu v rámci socializace těchto dětí v rámci komunitních plánů, projektů či strategií, které budou zaměřeny na podporu rozvoje dětí vyrůstajících v sociálně vyloučeném prostředí.

Za účelem naplnění výše zmíněných cílů výzkumu jsem si stanovil výzkumné otázky. Dle Švaříčka a Šed'ové (2007) plní výzkumné otázky dvě základní funkce: pomáhají zaostřit výzkum tak, aby poskytl výsledky v souladu se stanovenými cíli, zároveň ukazují cestu, jak samotný výzkum vést. Nezbytné je, aby korespondovaly se zvoleným problémem výzkumu.

Výzkumné otázky:

- 1) Jakou roli hraje sport v životě dětí vyrůstajících v sociálně vyloučeném prostředí?*
- 2) Může sport přispět k socializaci těchto dětí?*
- 3) Je sport využíván jako nástroj pro jejich socializaci?*
- 4) Pokud ne, proč? Co brání zapojení těchto dětí do sportovních aktivit? Jaké jsou hlavní faktory ovlivňující účast a neúčast dětí na sportovních aktivitách?*
- 5) Jaké jsou hlavní důvody nedostatečné motivace dětí účastnit se sportovních aktivit?*
- 6) Jak využít sport při prevenci vzniku sociálně patologického chování těchto dětí?*

3.2 Výzkumná strategie

V rámci sociálních věd existují dva základní přístupy, které je možné využít ke zkoumání daného fenoménu. Jde o přístupy kvantitativní a kvalitativní. Ve své práci jsem se rozhodl využít kvalitativní přístup. *„Kvalitativní výzkum se provádí pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců. Situace jsou obvykle banální nebo normální, reflektují každodennost jedinců, skupin, společnosti nebo organizací“* (Hendl, 2008, s. 49).

Domnívám se totiž, že tak komplexní a složitý fenomén, jakým je socializace, nemůže být jednoduše uchopen kvantitativním způsobem. Kvalitativní přístup představuje *„proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený v hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“* (Švaříček, Šedřová, 2007, s.17).

Kvalitativní výzkum je dle Dismana (2000, s. 28) *„vhodným prostředkem pro porozumění lidem v určitých sociálních situacích“*. Mezi jeho hlavní výhody patří flexibilita a možnost zkoumat proces a dynamiku problému v přirozeném prostředí a více do hloubky. Jeho významnou součástí je delší kontakt s terénem a zkoumanou skupinou, což výzkumníkovi umožňuje blíže porozumět tomu, jak je problém vnímán a chápán insidery, tedy lidmi, na které je výzkum zaměřen. Nevýhodou kvalitativního výzkumu je dle Hendla (2008) jeho časová náročnost a možnost ovlivnitelnosti výsledků výzkumníkem a jeho osobními preferencemi. Švaříček a Šedřová (2007) však poukazují na to, že subjektivní účast výzkumníka může být naopak pro pochopení zkoumaného problému přínosná.

Zásadní je pro mě spíše kvalitativní povaha zapojení dětí do sportovních aktivit. Pro sběr dat jsem využil hlubší etnografické pozorování, doplněné sérií nestrukturovaných a polostrukturovaných rozhovorů, metodou focus group a sekundární analýzou dostupných dokumentů. Samotný průběh výzkumu byl významně ovlivněn opatřeními proti šíření nemoci Covid-19. V důsledku těchto opatření byly významně omezeny možnosti pro uskutečnění hlubkových polostrukturovaných rozhovorů, kterých bylo nakonec uskutečněno 9. Tyto rozhovory byly zaměřeny zejména na sociálně vyloučené děti, jejich rodiny a sociální

pracovníky, kteří s nimi spolupracují. To bylo doplněno několika neformálními rozhovory s učiteli a vedoucími sportovních kroužků a oddílů.

V práci jsou tak jsou zohledněny názory jak samotných osob, kterých se sociální vyloučení týká, tak i názory těch, kteří s nimi pracují a snaží se minimalizovat rizika spojená s životem v sociálně vyloučeném prostředí. To mi umožnilo komplexnější pohled na problematiku socializace dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí prostřednictvím sportu.

3.3 Metody výzkumu

Ve své práci jsem se rozhodl využít kvalitativní přístup, a to zejména metodu polostrukturovaných rozhovorů i neformálních rozhovorů, doplněných zúčastněným pozorováním, metodou focus group a sekundární analýzou dostupných dokumentů.

Polostrukturované rozhovory

„Hlavní skupinu metod sběru dat v empirickém výzkumu tvoří naslouchání vyprávění, kladení otázek lidem a získávání odpovědí. (Hendl, 2008, s. 164).

Základní a hlavní technikou mého výzkumu byl kvalitativní polostrukturovaný rozhovor. Rozhovor je jednou z technik dotazování, jejímž cílem je získat potřebné informace od zkoumaných osob prostřednictvím cílených otázek. Jde o proces získávání informací v přímé interakci s respondentem. Jde o reaktivní metodu, kdy zkoumaná osoba ví, že je předmětem výzkumu a výzkumník se snaží během sběru informací vyvolat reakci, kterou pak zamýšlí analyzovat (Disman, 2000).

Právě série otevřených polostrukturovaných rozhovorů s dětmi a jejich rodinami byla hlavním zdrojem dat a informací pro můj výzkum. Jejich pohledy a zkušenosti se zapojením do sportovních aktivit mi umožnily blíže poznat náhled a názory samotných aktérů (dětí i jejich rodičů) na roli sportu v kontextu jejich životů. Zároveň mi poskytly dostatek prostoru pro doplňující otázky. Rozhovory s dětmi a jejich rodiči byly doplněny kvalitativními daty získanými studiem odborné literatury a během mnoha neformálních diskusí s pracovníky neziskové organizace.

Šlo o rozhovory individuální, ve většině případů přímé, v několika případech nepřímé prostřednictvím elektronické pošty či telefonu.¹⁷ Otázky v rozhovorech jsou otevřené. Výhodou této metody je, že osoba, která rozhovor vede, se dotazovaného může na upřesnění na odpovědi doptat. V případech, kdy to bylo možné, proběhl rozhovor osobně. V případech, kdy to možné nebylo, byli respondenti osloveni telefonicky nebo prostřednictvím elektronické pošty.

Na začátku každého rozhovoru jsem každého respondenta stručně seznámil s předmětem, cíli a průběhem výzkumu. Informoval jsem jej o tom, že veškeré získané informace budou využity pouze pro účely mé diplomové práce. Rovněž jsem ho seznámil s průběhem rozhovoru a tématy, na které se bude zaměřovat. Respondenty jsem také ujistil, že rozhovor mohou kdykoliv ukončit a v případě nepříjemných otázek nemusejí odpovídat. Mým cílem bylo respondentům poskytnout co největší prostor pro vyprávění a nijak je neomezovat v jejich odpovědích. Rozhovory probíhaly v přirozeném prostředí respondentů, tedy v domácnosti rodiny nebo v prostorách neziskové organizace, které děti i rodiče velmi dobře znají. Výběr místa, kde byly rozhovory uskutečněny, jsem nechal na samotných respondentech, a to z toho důvodu, aby se při rozhovoru cítili komfortně a bezpečně.

Pro každý rozhovor jsem měl připravenou kostru, která sloužila jako návod pro kladení otázek.¹⁸ Během rozhovoru jsem se snažil této kostry držet. Otázky byly během dotazování upravovány podle toho, jak se respondenti drželi tématu rozhovoru. Když rozhovory sklouzly do přátelského rozhovoru, který se netýkal tématu výzkumu, snažil jsem se opět vrátit k tématu. Během rozhovorů panovala příjemná a uvolněná atmosféra, respondenti se až na výjimky nebáli vyjádřit své názory a případné připomínky k otázkám. Většina respondentů byla zpočátku nervózní z nahrávacího zařízení, postupem času si však zvykli a nečinilo jim to potíže. Rozhovory s dětmi trvaly přibližně 30 minut, s dospělými respondenty zhruba jednu hodinu. Klienty jsem informoval o tom, že rozhovory jsou plně anonymní a slouží pouze za účelem mé diplomové práce, a proto nebudou poskytnuty žádné třetí osobě. Realizované rozhovory jsem zaznamenával na diktafon. Následně jsem je převedl do písemné podoby.

---

¹⁷ Tuto formu jsem musel zvolit zejména v souvislosti s omezením sociálních kontaktů ve spojitosti s vládními opatřeními pro boj s šířením nemoci Covid-19 a také kvůli obavám některých respondentů z šíření nemoci.

¹⁸ Seznam otázek k rozhovoru jsou v příloze č. 1.

Struktura rozhovoru

Otázky, které jsem ve svém výzkumu použil, jsem rozdělil do 4 základních kategorií, v závislosti na tom, komu byly směřovány.

Výzkumné rozhovory s dětmi

Strukturované rozhovory s dětmi byly vedeny s vědomím specifik vedení rozhovoru s dítětem (Uhlířová, 2013). Na začátku rozhovoru jsem kladl otázky, které byly zaměřeny na získání základních informací o dítěti¹⁹ (věk, bydliště, rodinné zázemí). Následně jsem se zaměřil na konkrétní výzkumné oblasti:

1. výzkumná oblast

Do první oblasti jsem zařadil otázky týkající se trávení volného času. Zajímalo jsem se o to, co si pod pojmem volný čas vůbec představují, a následně, jak sami volný čas tráví. Zaměřil jsem se také na to, zda tráví svůj volný čas s rodiči.

2. výzkumná oblast

Tato oblast se týkala obecného vnímání sportu a následně i samotné účasti dětí na sportovních kroužcích a aktivitách. Zajímalo mě, zda děti někdy sportovaly či sportují, pokud ano, jakým způsobem, v rámci jakého kroužku či sportovního oddílu. V případě, že neměly se sportem zkušenosti, doptával jsem se na důvody této neúčasti. Zajímalo jsem se také o to, zda sportují jejich rodiče.

3. výzkumná oblast

Třetí oblast se týkala toho, jak jsou děti informovány o možnostech a nabídce sportovních aktivit ve městě. Jaký sport by rády provozovaly.

4. výzkumná oblast

Poslední výzkumná oblast byla zaměřena na faktory ovlivňující účast na sportovních aktivitách. Zaměřil jsem se zejména na překážky, které těmto dětem brání v zapojení do organizovaných sportovních aktivit.

---

¹⁹ V rámci dodržení pravidel GDPR

Výzkumné rozhovory s rodiči

Odborníci poukazují na to, jak je důležitá právě rodina, která dítě vychovává. Proto jsem si vybral respondenty z řad rodičů dětí, na které byl výzkum zaměřen. Na začátku rozhovorů s rodiči jsem se věnoval získání základních informací o respondentovi (věk, bydliště, rodinné zázemí). Následně jsem se zaměřil na konkrétní výzkumné oblasti:

1. výzkumná oblast

První výzkumná oblast se zaměřovala na to, co si rodiče představují pod pojmem volný čas. Jak tento čas tráví? Zjišťoval jsem míru zapojení **rodičů do způsobu trávení volného času dětí. Zajímá jsem se o to**, zda a jak tráví volný čas společně se svými dětmi.

2. výzkumná oblast

Tato série otázek byla zaměřena na vnímání sportu v kontextu životů sociálně vyloučených rodin. Zajímá jsem se o to, jaké mají rodiče vlastní zkušenosti se sportem, zda nějaký aktivně provozují a jak jsou na tom se sportem jejich děti. Zajímalo mě také, co pro ně sport znamená obecně.

3. výzkumná oblast

V rámci této oblasti byly otázky zaměřeny na faktory, které ovlivňují zapojení dětí i jejich rodičů do sportovních aktivit. Zajímá jsem se především o bariéry, které brání účasti dětí ze sociálně vyloučeného prostředí na sportovních aktivitách.

Výzkumné rozhovory s pracovníky neziskové organizace

Rozhovory s pracovníky neziskové organizace, kteří mají bohatou praxi v práci s těmito dětmi a jejich rodiči, představovaly základní kámen mého výzkumu. Díky jejich znalostem z terénu a přímé práce s dětmi a jejich rodinami jsem mohl nahlédnout problematiku v širším kontextu a vidět více do hloubky problémů, kterým děti vyrůstající v sociálně vyloučeném prostředí čelí.

V této části jsme se bavili o romských dětech a jejich volnočasových aktivitách a názoru na trávení jejich volného času.

Výzkumné otázky pro trenéry a učitele

Tyto výzkumné otázky byly zaměřeny na zkušenosti se sociálně vyloučenými dětmi a jejich zapojením do sportovních aktivit v rámci školy či sportovního klubu. Zajímá mě se o to, zda vnímají nějaká specifika v práci s těmito dětmi? Jaká je spolupráce s jejich rodiči. V neposlední řadě jsem se zajímal o to, jaké jsou dle nich bariéry, které těmto dětem brání v účasti na sportovních aktivitách.

Metoda focus group

V rámci výzkumu jsem využil také výzkumnou kvalitativní metodu focus group (metoda ohniskové skupiny či skupinové diskuse), která spočívá v moderované diskusi, jejímž cílem je prozkoumat, jak respondenti přemýšlejí o nějakém problému, jaké mají postoje a názory. Tato metoda umožňuje hlubší porozumění zkoumanému problému a jejím výstupem bývají informace, které by se v kvantitativním dotazníku neobjevily (Mioviský, 2006). Metoda focus group má několik základních pravidel, podle kterých by měla být prováděna.²⁰ Spočívá v diskusi několika respondentů na konkrétní téma – v tomto případě trávení volného času prostřednictvím sportu.

V rámci výzkumu jsem uskutečnil celkem dvě takovéto diskuse. První s dětmi, druhou s jejich rodiči. Těchto diskusí se zúčastnilo celkem 11 dětí a 5 rodičů. Tyto diskuse byly zaměřeny na způsoby trávení volného času, účast dětí na sportovních aktivitách a faktory, které tuto účast ovlivňují.

Hendl (2008) upozorňuje na to, že aby tato metoda byla úspěšná a fungující, musí být diskuse správně vedena. Jednou z nástrah této metody je dominance některých respondentů či přílišné obavy druhých vyjádřit jiný názor. Tyto obavy se však nenaplnily. K tomu přispěl fakt, že se všichni respondenti dobře znali a diskutované téma je zajímavé. To pomohlo odbourat zábrany při jejich vyjadřování se k tématu. V průběhu diskusí jsem tedy dbal na to, abych respondenty neovlivňoval svými názory a neovlivňoval tak jejich názory. Do diskuse jsem

---

²⁰ Délka těchto diskusí by se měla pohybovat v rozsahu do 2 hodin. Tato diskuse by měla být vedena moderátorem, který podporuje interakci respondentů a dává pozor, aby se diskuse držela daného tématu.

vstupoval kladením otázek, jejichž účelem bylo rozvíjení debaty, případně vrácení zpět tématu, pokud se od něj vzdálili.

Zúčastněné pozorování

„Mezi tím, co si lidé myslí, že dělají, a tím, co říkají, že dělají, a stejně i mezi tím, co si lidé myslí, že dělají a co skutečně dělají, bývá často zásadní rozdíl“ (Pospíšil, 1997, s. 80).

Doplňující, avšak velmi důležitou metodou mého výzkumu bylo zúčastněné pozorování. Tuto metodu jsem zvolil, jelikož pro získání relevantních informací je přínosné, pokud se výzkumník aktivně účastní každodenního života respondentů a má tak možnost nahlédnout problematiku z jejich emické perspektivy.

„Jedním z velkých kladů zúčastněného pozorování je to, že člověk může z interview získat přehled o normách a hodnotách lidí a potom může – tím, že pozoruje jejich chování – kontrolovat, jestli podle těchto ideálů žijí. To je věc, kterou vědci, spoléhající se na dotazníky jako na primární zdroje svých dat, nemohou udělat.“ (Murphy, 2004, s. 221)

Propojení obou metod (rozhovorů a zúčastněného pozorování) považuji za velice přínosné. Prostřednictvím rozhovorů s respondenty totiž získáme jen informace o představách aktérů o jejich chování, avšak pozorování nám může pomoci odhalit, že to, co nám respondenti sdělují o svém chování, často neodpovídá tomu, co skutečně dělají (srov. Lozoviuk, 2005).

V rámci metody zúčastněného pozorování jsem docházel do předškolního klubu, kde jsem se podílel na realizaci aktivit pro předškolní děti a děti mladšího školního věku. Díky navštěvování předškolního klubu jsem se blíže seznámil s těmito dětmi a následně se několikrát účastnil jejich aktivit ve volném čase. S dětmi jsme trávili čas různě, chodili jsme na dětské hřiště na prolézačky, hráli fotbal nebo se procházeli po městě. Zároveň jsem strávil několik hodin přímo v rodinách těchto dětí. Mohl jsem tak blíže poznat prostředí, ve kterém vyrůstají, a pozorovat jejich každodenní realitu, návyky, chování a způsoby naplňování volného času. Zároveň jsem měl možnost nahlédnout nesoulad určitých proklamovaných stanovisek dětí i jejich rodičů s každodenní žitou praxí, což mi dalo větší možnost porozumění dané problematice.

Desk research

Další metodou výzkumu bylo podrobné studium a analýza sekundárních dat, výzkumů a odborné literatury zabývající se vlivem sportu na (re)socializaci mládeže. Tato metoda je založena na různých zdrojích informací, což mi umožnilo získat velké množství dat, následně

je porovnat a analyzovat. Údaje získané z těchto zdrojů mi pomohly dotvořit kontext sběru, analýzy a interpretace dat mého výzkumu.

3.4 Charakteristika respondentů

Tyto děti jsou ohroženy sociálním vyloučením, převzetím stejného životního stylu, jako mají jejich rodiče, nízkým vzděláním a tím i sníženou možností pracovního uplatnění v dospělém věku.

V rámci výzkumu jsem oslovil celkem 9 respondentů, se kterými jsem uskutečnil individuální polostrukturované rozhovory. Strukturu těchto rozhovorů jsem měl předem připravenou. Za účelem získání komplexních a relevantních dat jsem respondenty rozdělil do 4 základních kategorií – děti, rodiče těchto dětí, pracovníci neziskové organizace, trenéři sportovních oddílů či kroužků.

Vzhledem k odlišnostem jednotlivých kategorií respondentů jsem musel připravit 4 různé typy otázek pro rozhovory

1. Rozhovor s dětmi ze sociálně vyloučeného prostředí. V rámci výzkumu jsem sledoval celkem 13 dětí ve věku 7-12 let (9 děvčat, 4 chlapce), 9 předškolních dětí ve věku 4-7 let (3 chlapci a 6 děvčat).
2. Pro porozumění širšímu kontextu jsem se rozhodl uskutečnit **rozhovory s rodiči** dětí, které byly do výzkumu zahrnuty.
3. Pracovníci neziskové organizace, která s dětmi a jejich rodinami spolupracuje. Dále **s pracovníkem neziskové organizace**, který má dlouholetou zkušenost z práce s těmito dětmi a jejich rodinami. Tento pracovník byl mým klíčovým informátorem, který mě seznámil s prostředím, ve kterém děti vyrůstají, a seznámil mě jak s dětmi, tak s jejich rodiči. Vybral jsem si ho proto, že ho znám osobně již několik let a vím, že s těmito dětmi a jejich rodinami již dlouhodobě spolupracuje a má s nimi navázány dobré vztahy, které by mohly usnadnit můj vstup do terénu.
4. Trenéři

3.4 Plán a průběh výzkumu

Můj terénní výzkum lze rozdělit do 3 základních fází. Tyto fáze nebyly nijak jasně ohraničené, naopak byly úzce propojené, navazovaly na sebe a v určitých chvílích se propojily.

K provedení kvalitativního výzkumu je nutná znalost terénu. V **první fázi** jsem proto provedl předvýzkum pro prvotní zjištění základních informací vztahujících se ke zkoumané problematice. Za tímto účelem jsem formuloval otázky pro pilotní rozhovory, které jsem uskutečnil díky kontaktům, jež jsem získal v rámci své dobrovolnické práce v neziskové organizaci. Tento předvýzkum mi umožnil bližší poznání zkoumaného terénu a napomohl ke konkrétnějšímu zaměření výzkumu. Kromě pilotáže terénu jsem provedl také prvotní analýzu odborné literatury a sekundárních zdrojů vztahujících se ke zkoumané problematice.

Vstup do terénu mi usnadnil fakt, že můj známý pracuje v organizaci zabývající se podporou rodin dětí vyrůstajících v sociálně vyloučeném prostředí, která sídlí přímo v Chrudimi. Od něj jsem následně dostal kontakty na další instituce a organizace, které s těmito dětmi pracují. Díky těmto kontaktům jsem byl schopen uskutečnit drobný předvýzkum formou krátkých rozhovorů s pracovníky neziskové organizace. Tyto rozhovory byly nestrukturované, s respondenty (převážně odborníky pracujícími v oblasti sociální práce) jsem hovořil o situaci sociálně vyloučených dětí v Chrudimi a způsobech, jakým tráví svůj volný čas.

Účelem těchto rozhovorů bylo ověření srozumitelnosti otázek, ale také ověření toho, zda jsem schopen pomocí otázek sledovat cíle výzkumného šetření. Posloužily mi jako podklad pro formulaci výzkumných otázek a vypracování kostry hloubkových polostrukturovaných rozhovorů, kterých jsem se rozhodl využívat jako jednu z hlavních technik sběru dat. Zároveň mi to pomohlo vytipovat vhodné informátory, respektive respondenty pro hloubkové rozhovory. Celkem jsem uskutečnil 3 rozhovory. Následně jsem upravil některé otázky pro strukturovaný rozhovor a domluvil si s jednotlivými respondenty termíny.

Druhá fáze bylo samotné výzkumné šetření v terénu. V rámci výzkumného šetření jsem se snažil oslovovat respondenty tak, abych do výzkumu zahrnul co nejširší spektrum lidí, kteří mají ke zkoumanému tématu co říct, tedy jak samotné děti a jejich rodiče, tak pracovníky

neziskových organizací, škol a sportovních klubů. Celkově jsem realizoval 9 hloubkových polostrukturovaných rozhovorů. Tyto rozhovory jsem doplnil zúčastněným pozorováním v rámci akcí pořádaných neziskovými organizacemi a sportovními kluby.

Covid faktor

Tato fáze výzkumu byla poměrně komplikovaná. Můj výzkum totiž značně narušilo dění okolo šíření nemoci Covid-19. Opatření, která byla zavedena proti šíření této nemoci, zásadně ovlivnila život nás všech a nevyhnulo se to ani dětem a rodinám, které byly předmětem mého výzkumu. Docházka do školy byla na dlouhou dobu přerušena, spolu s tím i volnočasové kroužky a aktivity sportovních klubů. To významně narušilo můj výzkum, jelikož jedním z původních cílů mého výzkumu bylo zkoumat, jaký vliv mají sportovní kroužky na socializaci dětí, které byly zařazeny do výzkumu. V důsledku těchto událostí jsem musel změnit cíle výzkumu a upravit metody sběru dat. Mnoho z respondentů totiž mělo obavy z šíření nemoci, kroužky a sportovní kluby byly uzavřeny. Nemohl jsem tedy zkoumat, jaký vliv mělo zapojení do sportovních aktivit na socializaci dětí. Své výzkumné šetření jsem tedy zaměřil spíše na vnímání sportu z pohledu dětí a jejich rodičů a na identifikaci překážek, které brání účasti dětí ze sociálně vyloučeného prostředí na sportovních aktivitách.

Následovala **třetí fáze** výzkumu v rámci, které jsem zjištěné informace třídil a vyhodnocoval. Pro doplnění kontextu k datům získaným v rámci rozhovorů jsem se věnoval studiu sekundárních zdrojů, jako například veřejné dokumenty města, závěrečné zprávy projektů neziskových organizací atd.

3.5 Reflexe pozice výzkumníka

Jednou z důležitých součástí společensko-vědního výzkumu by mělo být vymezení a zpětné uvědomění si vlastní pozice ze strany výzkumníka. Pro každý terénní výzkum je důležitá jistá forma sebereflexe vlastní identity jako výzkumníka i identity „zkoumaného“. Tento proces by měl provázet každou fázi výzkumu a „...výzkumník by se měl neustále bedlivě zabývat svými vlastními kroky a jejich dopady pro průběh výzkumu a měl by je podrobovat stejnému kritickému zkoumání jako kterákoli jiná data“ (Guillemin, Gilliam, 2004). Využití reflexivních postupů znamená neustále kriticky pátrat a interpretovat výzkumné metody, získaná data, ale také svou vlastní pozici výzkumníka. Jde o proces kritického zvažování jednotlivých poznatků i způsobů, kterými výzkumník došel ke svým poznatkům (Guillemin, Gilliam, 2004).

Již od útlého dětství jsem aktivním sportovcem. Můj otec dlouhou dobu působí jako funkcionář sportovního klubu. Prostředí chrudimských sportovních klubů znám tedy poměrně dobře. To považuji za výhodu, díky níž jsem se nemusel podrobně seznamovat se sportovním prostředím ve městě, což mi značně usnadnilo práci. Současně jsem díky svým zkušenostem z dobrovolnické činnosti znal mnoho z dětí, na které byl výzkum zaměřen. Měl jsem tak alespoň obecný přehled o tom, v jakém prostředí vyrůstají. V tomto spatřuji velkou výhodu, jelikož jsem měl přístup k zajímavým informacím i jejich celkovému kontextu. V rámci výzkumu jsem tak mohl využít praktických znalostí a poznatků vyplývajících z této pozice. Výhodou bylo to, že jsem mnoho respondentů již znal, nebylo tedy těžké s nimi navázat kontakt a domluvit se na uskutečnění rozhovoru. Tato znalost terénu mi pomohla při sběru dat, ať už šlo o orientaci ve výzkumném terénu či získávání kontaktů a komunikaci s respondenty. To se projevilo zejména v souvislosti s opatřeními proti šíření nemoci Covid-19, kdy mnoho z respondentů mělo obavy z šíření nemoci. Díky tomu, že jsme se znali, bylo mnoho z nich ochotno uskutečnit rozhovor.

Tato pozice a znalost prostředí má však i svá úskalí a rizika. Znalost prostředí může v určitých situacích znamenat i nevýhodu pro výzkumníka. Zejména kvůli možnosti zkreslení výsledků. Strauss a Corbinová (1999) mluví o významu dovednosti výzkumníka umět odstoupit a kriticky analyzovat situaci. V průběhu výzkumu jsem si tohoto rizika byl vědom a snažil jsem se k získaným datům přistupovat objektivně, vyvarovat se návodných otázek, kterými bych mohl výzkum ovlivnit.

Po celou dobu výzkumu jsem se proto snažil reflektovat svou pozici výzkumníka a neustále si kladl otázku: „Jak vím to, co vím?“. Získaná data jsem průběžně interpretoval a zároveň přemýšlel o tom, jak tyto interpretace vznikly. Bylo proto nutné dát si pozor na to, abych držel odstup od tématu a výpovědí jednotlivých respondentů. Nevýhodou pozice insidera je totiž určitá „slepota“ vůči informacím a procesům, které mohou působit jako přirozené a jsou tak často výzkumníkem neuvědomované. Mohly mi tak uniknout zajímavé informace a odlišný pohled na danou problematiku. Tyto potenciální negativní vlivy jsem měl na mysli po celou dobu výzkumu, abych byl schopen si vytvořit potřebný odstup a kriticky pohledět na svou

vlastní úlohu ve výzkumném procesu. Snažil jsem se proto držet odstup a nepřekračovat hranice stanovených rolí mezi mnou - výzkumníkem - a mými respondenty.

3.6 Etické stanovisko

Zde bych chtěl upozornit na etickou stránku výzkumu, které by si měl být každý výzkumník vědom. Disman (2000) upozorňuje na to, že základním požadavkem výzkumné etiky je respekt k anonymitě respondenta. Vzhledem k tomu, že jsem prováděl výzkum poměrně úzké skupiny lidí v rámci malého města, kde se mnoho z nich navzájem dobře zná a zároveň znají i mě samotného, bylo třeba zacházet s jejich výroky velmi opatrně, aby nedošlo k poškození respondentů. Pro zajištění anonymity výpovědí respondentů v textu neuvádím jejich pravá jména. Místo toho je v práci označuji písmenem R, jako respondent, a příslušným číslem. Průběh rozhovoru jsem zaznamenával a následně po rozhovoru přepisoval. Zároveň jsem respondenty seznámil s účelem i s etickými aspekty výzkumu. Před spuštěním nahrávacího zařízení jsem vždy nejprve požádal respondenta o výslovný souhlas s nahráváním a ujistil ho o tom, že informace z rozhovoru budou využity výhradně pro účely mé diplomové práce a že jejich výpovědi budou v práci uvedeny anonymně.

4. INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

V této části diplomové práce se budu věnovat výsledkům výzkumu a interpretaci získaných dat. Ze získaných dat jsem vytvořil několik tematických oblastí, které se věnují zajímavým zjištěním, jež jsem v rámci výzkumu získal. Nejprve se zaměřím na oblast trávení volného času v kontextu života sociálně vyloučených dětí. Následně se budu věnovat tomu, jakou roli hraje sport v kontextu životů těchto dětí.

4.1 Způsoby trávení volného času

V rámci svého výzkumu jsem se nejprve zaměřil na to, jakým způsobem tráví sociálně vyloučené děti svůj volný čas. Zajímalo mě, jaké mají tyto děti i jejich rodiče představy o pojmu volný čas a jak konkrétně svůj volný čas tráví. Stejně tak jsem se zaměřil i na to, jakým způsobem tráví čas rodiče těchto dětí.

Z výpovědí respondentů vyplývá, že děti nemají přesnou představu tom, co pojem „volný čas“ představuje. Nejčastěji si pod tímto pojmem představovali čas, kdy dělají to, co je baví nebo jsou se svými kamarády.

- *„Že si můžeme jako třeba hrát nebo tak.“*
- *„Nevím. Tak třeba, že můžu jít na hřiště, projít se někde s kamarády, nebo tak. Prostě dělat, co mě baví.“*
- *„...že má někdo nějaký koníčky. Třeba fotbal, florbal nebo jiné kroužek.“*
- *„Často spolu koukáme na televizi, nebo si pouštíme písničky na Youtube, nebo na Tik Toku ...“*

Tyto děti mají problémy s naplněním svého volného času, neví, jak s volným časem naložit. To se potvrdilo nejen v rámci rozhovorů s dětmi, ale také v rámci pozorování, kdy jsem s dětmi trávil volný čas. Děti se často nudily a většinu času trávily u televize či sledováním videí na mobilním telefonu. Právě nuda, absence smysluplného naplnění života, může být jednou z příčin rizikového chování, projevům sociálně patologických jevů. Na to často upozorňovali i sociální pracovníci, se kterými jsem mluvil. Poukazovali na problém nenaplnění volného času a možné důsledky, které to přináší.

- *„S dětmi si často povídáme o tom, co dělají, když přijdou ze školky či ze školy. Nejčastěji mluví o tom, že koukali na televizi nebo byli na počítači.“*
- *„Děti neumí a neví, jak trávit svůj čas, jsou v partičkách, předvádí se a snaží se ukázat. To často špatně dopadá.“*

Také rodiče těchto dětí tento stav ve svých výpovědích potvrzovali. Často vypovídali o tom, jak děti tráví svůj volný čas „niceděláním“, koukáním na televizi, do počítače či obrazovky mobilního telefonu.²¹ To je ale problém širší společnosti, kdy čas strávený u televize, počítače či mobilního telefonu představuje hlavní náplň volného času dětí.

- *„Já si myslím, že jejich volný čas je hlavně televize, a počítač...“*
- *„Pořád koukají do mobilu a nechtějí nic dělat. Maj jen ty svý videa a nic pořádnýho je nezajímá.“*
- *„Mně přijde, že řeší jen ten facebook. Kolikrát se ani nesejdou a píšou si zprávy tam.“*

Právě role rodičů v utváření náplně volného času je zcela zásadní, zejména u dětí v mladším školním věku. Zaměřil jsem se proto také na to, jak volný čas vnímají právě rodiče těchto dětí. Zajímalo mě také, zda vůbec a jakým způsobem děti tráví volný čas společně se svými rodiči.

Z výpovědí dětí vyplývá, že rodiče nehrají v náplni jejich volného času zásadní roli.

- *„My vlastně moc času společně netrávíme, táta pořád chodí do práce, takže my nemáme tolik společného času... no se ségrou chodím ven za kámošema.“*

Pokud přeci jen tráví čas s rodiči, tak to nejčastěji obnáší pasivní sledování televize, videí na Youtube či povídání s příbuznými a známými, kteří přišli na návštěvu.

- *No, občas spolu koukáme na televizi, anebo posloucháme písničky.“*

Z mého výzkumu vyplývá, že rodiče se o volný čas svých dětí moc nezajímají, respektive zajímají, ale moc se nezapojují do jeho naplňování. Rodiče, se kterými jsem mluvil nevodí děti do volnočasových kroužků či do nějakého sportovního klubu, nejezdí s dětmi na

---

²¹ Zde je nutno připomenout, že můj výzkum probíhal v období nařízení proticovidových opatření, v jejichž důsledku byly možnosti naplnění volného času značně omezeny.

výlety do přírody. Rodiče několikrát zmínili návštěvu ZOO. Jedná se však o jednorázovou akci, nikoliv o pravidelnou aktivitu.

Velmi častou odpovědí, kterou jsem od rodičů i dětí slyšel bylo, že děti spolu s rodiči vyrazili na výlet do obchodního centra v Pardubicích.

- „*Jo, minulý týden jsme byli s mamkou v Afíně. Tam to bylo pěkný.*“
- „*Nedávno jsme byly v Pardubicích na nákupech. Zašli jsme do Afí paláce, byli jsme na klouzačce.*“

Rodiče mnohdy vyjadřovali zájem o náplň volného času svého dítěte, jednalo se však často spíše o obavy z toho, aby se děti „*nepoflakovaly po ulicích a nedělaly problémy*“. Do náplně volného času se však moc nezapojují. Nejde tak ani o nezájem o to, jak děti tráví svůj volný čas, ale spíše o to, že neví, jak jejich čas naplnit. Rodiče neměli přehled o tom, jaké jsou volnočasové a sportovní možnosti ve městě. Zároveň vyjadřovali obavu z toho, že tam nebudou děti přijaty, či že na to stejně nemají dostatek finančních prostředků.

Z rozhovorů s rodiči vyplynulo, že sami často v dětství nechodili do žádného volnočasového či sportovního kroužku. Mladší rodiče se zmiňovali o tom, že v dětství docházeli do nízkopražového klubu, kde pro ně připravovali různé aktivity. Starší rodiče vzpomínali na kroužky, které měli ve škole. Obecně však rodičům chyběly zkušenosti s pravidelným docházením do nějakého volnočasového kroužku i znalosti o volnočasové nabídce ve městě.

Dle mého názoru tak nejde o nezájem rodičů a smysluplné naplnění času svých dětí, jako spíše o absenci zkušeností a dovedností, které by těmto rodičům mohly pomoci při naplňování volného času jejich dětí.

4.2 Volnočasové aktivity pro děti a mládež v městě Chrudim

Na základě výše zmíněných informací jsem se rozhodl zjistit, jaká je nabídka volnočasových aktivit ve městě. Nyní se proto pokusím přiblížit jaké mají sociálně vyloučené děti možnosti organizované náplně volného času.

Školní družiny

Zásadní význam a důležitost mají základní školy, které v rámci své činnosti nabízejí i různé mimoškolní volnočasové aktivity. Velice důležitou roli při socializaci dítěte mohou hrát školní družiny, jejichž činnost je zaměřena na aktivity žáků základní školy před a po vyučování. Výhodou školních družin je možnost každodenního působení na žáky. V rámci činnosti družin

jsou realizovány pohybové, odpočinkové či edukativní aktivity buď v prostorách družiny, či v přírodě. Děti se zde učí spolupracovat s ostatními dětmi, plní domácí úkoly, chodí na zahradu a sportují. To vše za poměrně přijatelnou cenu.

Z mého výzkumu však vyplývá, že až na jednoho chlapce nikdo ze sledovaných dětí do družiny nedochází. Dle sociálních pracovníků, se kterými jsem vedl rozhovory, není družina rodiči vnímána jako důležitý nástroj socializace dětí. Tito respondenti upozorňovali na to, že zásadní faktor docházky do družiny je motivace rodičů. Z jejich zkušeností vyplývá, že rodiče sociálně vyloučených dětí nemají zájem o to, aby jejich děti docházely do družiny. Nevidí v tom smysl a raději si nechávají dítě doma pod svým dohledem či dohledem někoho z rodinných příslušníků.

- *„Vyloženě jsem musela maminku přemluvit, aby mi ho dávala do družiny. Ten kluk chtěl, ale maminka mu to nechtěla dovolit. Tak jsem ji přesvědčovala, aby ho do té družiny dávala, protože se tam něco nového se naučí a najde si kamarády. Bylo to poměrně náročné přemlouvání.“*
- *„děti samozřejmě můžou chodit do družiny, ale oni je tam prostě nedávají...“*

Ani samotné školy však dostatečně nevyužívají socializační potenciál školní družin. Několik z dětí, na které jsem se v rámci výzkumu zaměřil, do družiny alespoň chvíli docházelo, avšak docházka skončila v důsledku problémů v komunikaci mezi rodiči a pracovníky družin v případě, že v družině vznikl nějaký problém. Často šlo o banality, avšak pracovníci škol nebyli schopni tyto události vykomunikovat s rodiči, což ve svém důsledku vedlo k tomu, že dítě přestalo do družiny docházet.

Zde vidím velký, avšak doposud nevyužitý, potenciál socializace sociálně vyloučených dětí. Školy však musí zlepšit komunikaci s rodiči těchto dětí. Na to však školy v současnosti nemají především personální kapacity. Komunikace s rodiči sociálně vyloučených dětí je často velice náročná a její naplnění vyžaduje od pracovníků škol speciální dovednosti a zejména čas. Zde se dle mého nachází jedna z oblastí, kterou by mohl mít na starosti člověk na pozici sociálního pracovníka školy.

Školní kroužky

Všechny místní základní školy nabízejí volnočasové kroužky. Tyto kroužky jsou ve většině případů realizovány soukromou společností Kroužky.cz. Nabídka kroužků je poměrně široká, zásadním překážkou z pohledu sociálně vyloučených dětí je však jejich cena. Většina rodičů, se kterými jsem mluvil si placení takového kroužku nemůže z finančních důvodů dovolit.

Dalším překážkou je pravidelnost, která je pro navštěvování těchto kroužků důležitá. Rodiče dětí často nemají dostatečné dovednosti pro to, aby zvládli děti na kroužek pravidelně chodit. Z dětí, které byly zahrnuty do mého výzkumu se školního kroužku účastnili jen 2 děti, a to za přispění sociálního pracovníka, který kroužek zajistil a zařídil příspěvek na zaplacení tohoto kroužku. Docházení do kroužku u obou zmiňovaných dětí však brzy ztroskotalo na nepravidelné docházce a následně v důsledku uzavření kroužku v souvislosti s proticovidovými opatřeními.

Dům dětí a mládeže (DDM)

Posláním DDM je naplňovat rekreační a výchovně vzdělávací funkci, zájmovou sportovní činnost v různých oborech od sportu po umělecké aktivity. V Chrudimi působí jeden Dům dětí a mládeže, který nabízí pestrou paletu volnočasových aktivit. Toto DDM se nachází hned vedle lokality, kde žije mnoho sociálně vyloučených dětí. Nikdo ze sledovaných dětí však do kroužku v rámci DDM nedochází a z výpovědí rodičů vyplývá, že ani v minulosti nedocházel. Jako důvody, proč děti do kroužků v rámci DDM nedochází, rodiče uváděli především nedostatek financí. Z rozhovorů však také vyplývá, že rodiče nemají přehled o tom, jaké možnosti DDM nabízí a co je potřeba udělat pro to, aby mohlo dítě do kroužku docházet.

Zajímavý by dle mého názoru byl náhled zástupců DDM na to, proč tyto děti na jejich kroužky nedochází a jak by bylo možné je k docházení do kroužků namotivovat. V rámci výzkumu se mi však bohužel nepodařilo s nikým z DDM spojit. Zde však opět vidím nevyužitý potenciál pro rozvoj aktivit směrem k sociálně znevýhodněným dětem.

Nízkoprahové kluby pro děti a mládež

Nízkoprahové kluby pro děti a mládež mají v České republice již poměrně dlouhou tradici. Tyto kluby spadají do systému sociálních služeb. Tato zařízení jsou sociální službou (zřízena na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách) pro děti a mládež ve věku od 6 do 26 let. Nízkoprahové služby jsou cíleny na děti a mládež v obtížné životní situaci. Jde zde především o vytváření podmínek pro sociální začlenění, navazování kontaktů, odbornou pomoc a podporu, prevenci sociálně patologických jevů, případně pozitivní změnu způsobu života klientů (Herzog, 2004). Klient NZDM má možnost zůstat v anonymitě, nemusí se registrovat, nemusí pravidelně docházet, není povinen zapojovat se do činností. Jedinou podmínkou přítomnosti v klubu je, že nesmí ohrožovat a omezovat svým chováním druhé klienty a sám

sebe. Překážky, které by mohly znesnadňovat docházku sociálně vyloučených dětí jsou tak významně sníženy.

Hlavním posláním zřizování nízkoprahových zařízení je věnování péče a podpory dětem a mládeži ze sociálně vyloučených lokalit, která je často bezprizorní a nevhodně tráví svůj volný čas, nebo těm, kteří se ocitli v obtížné životní situaci. Tato zařízení jim mohou poskytovat bezpečný prostor a cestu k pozitivnímu ovlivnění jejich života, hodnot a orientace a jsou podnětem pro jejich volný čas. Mezi přínosy nízkoprahového zařízení pro děti a mládež můžeme zařadit například prevenci sociálního selhávání ve společnosti, prevenci kriminality, zvýšení sociálních schopností a dovedností, naplnění volného času nebo motivaci ke vzdělávání. Cílem je podpořit sociální začlenění do vrstevnické skupiny i do společnosti. Mezi pravidelné aktivity v těchto klubech patří i sportovní kroužky.

V Chrudimi funguje jeden nízkoprahový klub, který se zaměřuje na práci se sociálně vyloučenými dětmi se zaměřuje NZDM Futur, který je určen dětem ve věku 6 až 12 let. Klub nabízí dětem *„pomoc, radu, podporu při řešení problémů, se kterými se setkávají, bezpečné místo pro volný čas a podporu při realizaci jejich aktivit a nápadů“*. Těmito činnostmi se snaží přispívat ke zlepšení jejich sociální situace. Klub je vybaven hrami, výtvarnými a didaktickými pomůckami pro individuální a neorganizovanou činnost návštěvníků. Klub organizuje také jednorázové akce pro veřejnost, jejichž cílem je popularizace aktivit klubu. Jedná se např. o sportovní soutěže, dětský den, které mají představit činnost středisek veřejnosti a oslovit další děti a mládež nabídkou jejich aktivit. hlavně sportovním organizacím, které orientují děti a mládež na tělovýchovné a sportovní aktivity, i když děti vyrůstají v nepříznivých výchozích podmínkách v rodině.

Z dětí, které byly zahrnuty do mého výzkumu, však nikdo tento nízkoprahový klub pravidelně nenavštěvoval. Několik z dětí se zmínilo o tom, že tam několikrát byly, ale nejedná se o pravidelnou docházku.

„Jo, ve Futuru jsem byl, ale moc mě to tam nebavilo.“

„Jednou jsme tam šly, ale skoro nikdo tam nebyl, tak jsme šly domů“.

Pokusil jsem se navázat kontakt s pracovníky tohoto klubu, to se mi však bohužel nepodařilo. Neměl jsem tak možnost zjistit jejich náhled na to, proč tam tyto děti nedochází. I zde však vidím nevyužitý potenciál pro práci se sociálně vyloučenými dětmi.

Z mého výzkumu vyplývá, že zásadní vliv na naplnění volného času u sociálně vyloučených dětí má absence strukturovanosti volného času a jeho smysluplného využití. Volný čas dětí se pro ně samotné stává rizikovým z důvodu nemožnosti ho využít správným způsobem. Velkou překážkou je malé zapojení rodičů těchto dětí do náplně volného času. Důvodem je neinformovanost těchto rodičů o nabídce volnočasových aktivit ve městě, dále pak nedostatečné rodičovské dovednosti, které jsou pro pravidelnou docházku do volnočasového kroužku velice důležité – pravidelnost, důslednost, režim, atd. Další překážkou zapojení sociálně vyloučených dětí do organizovaných aktivit je, dle mého názoru, nedostatečná aktivita organizací a institucí nabízejících volnočasové aktivity směrem k sociálně vyloučeným dětem.

4.3 Sportovní účast dětí

Jedním z dílčích cílů mého výzkumu bylo zjistit, jaká je míra zapojení dětí ze sociálně vyloučeného prostředí do sportovních aktivit. Zaměřil jsem se zejména na jejich zapojení do sportovních aktivit v rámci organizovaných kroužků či sportovních oddílů. Zajímalo mě, zda a jaké kroužky navštěvovaly v minulosti, a také, které kroužky navštěvují v současné době.

Z výpovědí respondentů jsem se dozvěděl, že z 22 dětí, na které byl výzkum zaměřen, pouze 2 děti měly zkušenosti s docházením do sportovního kroužku či oddílu. Z těchto dvou dětí se jen jedno aktivně věnovalo organizovanému sportu. Jednalo se o dívku, která začala docházet na fotbalové tréninky ještě před covidovým omezením. Jedno další dítě mělo začít od března 2020 chodit na sportovní kroužek v rámci školy. K tomu však nedošlo z důvodu uzavření škol v souvislosti se šířením nemoci Covid-19.

Toto zjištění mě velmi překvapilo. Než jsem uskutečnil výzkumné šetření, domníval jsem se, že počet dětí, které aktivně sportují v rámci organizovaného sportovního kroužku, bude mnohem vyšší. Je zde zřejmý negativní vliv opatření proti šíření nemoci Covid-19, kvůli kterým byly volnočasové i sportovní kroužky uzavřeny, avšak při dalším šetření jsem zjistil, že ani před Covidem nikdo ze zkoumaných dětí nesportoval v rámci nějakého organizovaného sportovního kroužku. Rozhodl jsem se proto pátrat po důvodech, proč se tyto děti do sportovních aktivit nezapojují. V následující části práce se proto pokusím přiblížit hlavní překážky, které sociálně vyloučeným dětem znesnadňují účast na organizovaných sportovních aktivitách.

4.4 Překážky – bariery

Oblast trávení volného času dětí a mládeže z prostředí vyloučených lokalit je determinována mnoha faktory. Z výzkumu vyplývá, že se tyto bariéry navzájem prolínají.

Finanční náročnost sportu

Za jeden z nejčastějších důvodů, proč děti ze sociálně vyloučeného prostředí nesportují, je považována slabá motivace těchto dětí a nedostatek cenově dostupných sportovišť. To potvrdili i rozhovory s respondenty, ze kterých vyplývá, že nedostatek finančních prostředků znemožňuje zapojení dětí do organizovaných aktivit, které jsou zpravidla zpoplatněny. Nedostatek finančních prostředků a finanční náročnost docházení do organizovaného kroužku, ať už v rámci školy či nějakého sportovního oddílu či organizace, byla při zdůvodňování absence sportovní činnosti zmiňována nejčastěji. A to jak ve výpovědích dětí:

- *„Rodiče by mi to neplatili...“*
- *„Na to tancování ale nemůžu chodit, protože je to drahý. Naši na to nemají peníze.“*
- *„Tatka řekl, že na to nemáme peníze, protože to je drahý“*

Absenci finančních prostředků ve valné většině případů zmiňovali i sami rodiče.

- *„To víš, že bych chtěl, aby tam chodil, ale je to drahý. Na to nemáme.“*
- *„Holka by chtěla chodit na to tancování. To si ale nemůžeme dovolit. Je to strašně drahý.“*

To potvrdili i sociální pracovníci ve svých výpovědích.

- *„Často se setkávám s tím, že děcka z těch rodin chtějí chodit na nějaký kroužek. Finanční situace rodiny jim to ale nedovolí.“*
- *„Rodiče často nemají peníze ani na jídlo, natož aby si mohli dovolit zaplatit za kroužek či sport.“*

Z výzkumu vyplývá, že rodiče nechtějí nebo si nemohou dovolit dětem platit za kroužky. Dle pracovníků neziskové organizace jsou ceny kroužků příliš vysoké, zejména v kontextu finanční náročnosti dalších aktivit spojených se školní docházkou (školní pomůcky, školkovné, výlety, návštěvy divadel, ...).

„Rodiče tak platí za družinu, za obědy, třídní fond, a tak dále. Dohromady to často dává i více než tisíc korun měsíčně. Těžko si pak můžou dovolit platit dětem sportovní vybavení či nějaký sportovní kroužek.“

V dnešní době však mohou tyto rodiny využít příspěvků na sportovní aktivitu prostřednictvím příspěvků rozličných nadací a neziskových organizací. Ekonomická bariéra se tak dá odstranit, rodič však musí být o této možnosti dostatečně informován a zároveň motivován k využití této možnosti, jelikož to vyžaduje spoustu byrokracie v podobě vyplňování nejrůznějších žádostí a obcházení úřadů. Kroužky lze z části hradit například v rámci dávek hmotné nouze, nebo z grantů různých nadací a ministerských grantů. Avšak administrativa spojená s vyřízením těchto příspěvků je pro rodiče velice náročná a bez pomoci sociálních pracovníků neziskových organizací nejsou schopni všechny formality řádně vyřídit. I sami sociální pracovníci mluvili o náročné administrativě a podmínkách, které jsou velkou překážkou pro vyřízení těchto příspěvků. Pro neziskové organizace je těžké získat prostředky na finanční podporu dětí pro účast dětí na sportovních aktivitách.

Děti z nízkopříjmových či neúplných rodin obvykle nemají stejné příležitosti jako děti z dobře situovaných rodin. Sportovní vybava je v těchto rodinách něčím poměrně vzácným, nebo dokonce nedostupným. Děti ze sociálně vyloučených rodin jsou z toho důvodu již od raného dětství významně omezovány ve své účasti na organizovaných sportovních aktivitách. V situaci, kdy rodič věnuje většinu svého času tomu, aby uživil svou rodinu a zajistil jim střechu nad hlavou, nemá čas na starost o docházku dítěte na sportovní kroužek a ani dostatek finančních prostředků na nákup sportovní vybavy. Tyto děti tak nemají tolik příležitostí rozvíjet své sportovní dovednosti v rámci organizovaných sportovních aktivit, které jsou značně finančně a časově náročné. To potvrzuje názor Charváta (2002), který se domnívá, že *„v rodinách negativně ovlivňovaných např. nezaměstnaností nebo dokonce alkoholismem a kriminalitou je impuls pro cílené pohybové a sportovní aktivity, ve smyslu komplexního utváření osobnostního vývoje dítěte, stěží očekávatelný.“*

Nepodněné prostředí

Sociálně vyloučené děti vyrůstají v rodinách, ve kterých často chybí nějaký pevně daný režim, pravidla či rozdělení na pracovní a volný čas. Tyto děti mnohdy žijí v nevyhovujících bytových podmínkách v podobě ubytoven či azylových domů. Hrozba ztráty bydlení a tím i bezpečného prostředí je pro tyto děti velice frustrující. Časté stěhování z jednoho azylového bydlení do druhého jim může přinést pocity nejistoty, ale také ztrátu důležitých sociálních vazeb. Pro děti bez stálého zázemí je velmi těžké v takovém prostředí hledat vlastní klidné místo a zvládat nároky okolí. Němec a Vojtová (2009) upozorňují na to, že to může být jeden z důvodů, proč tyto děti mívají časté problémy s dodržováním školního režimu.

Z výzkumu vyplývá, že jedním z hlavních problémů je to, že ani sami rodiče neví, jak mají s dětmi aktivně trávit volný čas.

- *„Já bych se jim i věnoval, ale nevím jak. Ty děti už mají úplně jiné záliby, než jsme měli my.“*
- *„Zabavit je moc neumím. Ani mě to nebaví a nenapadá mě, co s nimi podnikat. Jsem radši, když jsou s kamarády a jdou ven. Mám pak doma aspoň klid.“*

Společné pohybové aktivity rodiny ovlivňují způsob prožívání volného času rodiny, upevňují trvalejší vazby na pohybové a sportovní aktivity (Sekot, 2008). Děti vyrůstající v sociálně vyloučeném prostředí tak nemají moc možností si vytvořit vztah ke sportovním aktivitám a získat návyky, které jsou pro účast na těchto aktivitách důležité, ne-li zásadní. Mám tím na mysli zejména pravidelnost, denní režim, respektování autority, udržení pozornosti, atd. Rodinné zázemí sociálně vyloučeným dětem neposkytuje dostatek podnětů, možností a vhodných podmínek pro aktivní trávení volného času prostřednictvím sportu. Nedostatek podnětů ze strany rodičů, nedostatek prostoru k tomu, aby si děti mohly hrát a měly si i s čím hrát přináší dětem problémy i v hledání a naplnění smyslu života. V důsledku toho děti často neumí naložit s volným časem a nudí se²². Kvůli špatným bytovým podmínkám v bytě tyto děti často nemají místo, které by bylo pouze jejich. Čas se svými kamarády tak velice často tráví spíše venku na ulici. Snadno se pak podle respondentů upnou k věcem, které jsou pouze náhražkou skutečného života, hledají pak naplnění a smysl v alkoholu, drogách či drobné

---

²² Mnohdy i společně, ať už pasivně stráveným časem na ulici či na sociálních sítích.

kriminalitě. Sdružují se do partiček, které jsou rodiči, učiteli, trenéry i sociálními pracovníky považovány za jeden ze zdrojů sociálně patologického chování.

- „*Mně se to nelíbí. Mají pak ty svoje partičky, poflakuji se po ulicích a dělají bordel.*“
- „*Nechci, aby se chytil nějaký party, která ho pak strne a on začne brát drogy, nebo chlastat.*“

Z rozhovorů s rodiči vyplývá, že mají velké obavy z toho, aby jejich děti nezačaly brát drogy či pít alkohol. To byl jeden z nejčastěji zmiňovaných důvodů pro sportování.

- „*Neumějí si s nima hrát, zabavit je, na to nepotřebujete speciální prostory, je to o chtění té maminky, jak budou děti trávit volný čas.*“
- „*Víc je to o výchově, pokud dítě nemá vedení v rodině...záleží na rodině, jaké podmínky těmto dětem připraví.*“

Někteří respondenti poukazovali na obavy z opuštění vlastní sociální bubliny. Mají strach o děti, bojí se negativních reakcí ze strany okolí. Dětem schází znalosti a dovednosti přiměřené věku a kladné vzorce chování. Předškolní i mimoškolní volnočasové aktivity jim v tom mohou pomoci.

Děti vyrůstající v prostředí sociálního vyloučení mají velmi omezenou zkušenost se světem mimo svou lokalitu, kde tráví veškerý svůj čas. Nechodí s rodiči do divadla, do kina, do zoo, nejezdí s nimi na výlety do přírody ani do jiných měst nebo navštívit hrady a zámky. Neznají běžné sociální situace a nemají zkušenost s jinou autoritou než rodičovskou. S nástupem do školy obvykle nenavštěvují kroužky ani jiné sportovní aktivity. Mají minimální zkušenosti s vystupováním na veřejnosti.

Význam rodiny na sportování dětí

Aktivní zapojení dítěte do sportovních aktivit není odvislé jen od vrozené potřeby pohybu, ale je také závislé na cíleném působení výchovných činitelů. Coakley (2007) poukazuje na to, že účast dětí na sportovních aktivitách je ovlivňována nejen dostupností sportovních příležitostí, ale důležitou roli dle něj hraje také podpora ze strany rodiny, kamarádů a blízkých. Zásadní postavení zde zaujímá zejména rodina dítěte, která jako základní socializační činitel hraje při utváření vztahů dětí ke sportu zásadní roli.

Rodina je výchovně a socializačně nezastupitelnou společenskou institucí. Představuje jedinečné, nenahraditelné a nezastupitelné prostředí pro vývoj dětí, podílí se na vytváření hodnot a zdravém způsobu života (Charvát, 2002). Čím vyšší význam sportu přisuzují rodiče, tím silněji děti chápou sport jako hodnotnou a atraktivní činnost. První zkušenost malých dětí se sportem probíhá zpravidla v rodině a rodina tak hraje zásadní roli při tvorbě pozitivního vztahu k pravidelným sportovním aktivitám. (Sekot, 2008, 2013). Rodiče jsou obvykle těmi, kdo učí své děti prvním sportovním zkušenostem, ať už si s nimi kope do míče, učí je plavat či jezdit na kole. Svůj zájem o sport rodiče často umocňují nakupováním sportovní výbavy či oblečení.

Výzkumy potvrzují významnou souvislost mezi sportovní aktivitou dětí a jejich rodičů. Rodičovský vzor je jedním z rozhodujících sociálně výchovných prostředků, pomocí nichž se dítě orientuje ve společnosti. Pokud rodiče přikládají důraz na význam zdravého životního stylu, nepochybně se to promítne do přístupu a vnímání jejich dětí. Charvát (2002) upozorňuje, že do pohybových aktivit se zapojují spíše děti rodičů, kteří mají blízký vztah ke sportu. Naopak v rodinách nesportujících rodičů se ve většině případů děti věnují sportu pouze v rámci školní tělesné výchovy. Tím se potvrzuje důležitost socializačního působení rodiny.

Člověk již svoji biologickou podstatou potřebuje a průběžně uplatňuje jisté pohybové aktivity po celý život. Na upevnění potřeby a lásky k pohybu, respektive ke sportu, mají zásadní vliv způsoby motivace a osobní zkušenosti. Dle Charváta (2002) je důležitým motivačním prvkem pěstování pozitivního vztahu ke zdravému životnímu stylu a sportu. Centrální roli v motivaci ke sportovní aktivitě hraje rodina. Sekot (2013) upozorňuje na to, že do sportovní motivace dětí se zpravidla zapojují rodiče, kteří mají praktické zkušenosti s aktivní sportovní činností ať v minulosti či v současnosti.

- *„Děti by o kroužky zájem měly, ale rodiče raději nechávají doma. Děti by chtěly, ale rodičům se nechce je vodit.“*
- *„Ty rodiče svoje děti nemotivují, aby chodily do nějakého kroužku.“*

Od rodičů žijících v prostředí sociálního vyloučení však děti jen těžko získají správné návyky a smysl pro sport a zdravý životní styl. Z mého výzkumu vyplývá, že nikdo z dotazovaných rodičů se aktivně nevěnuje žádnému sportu. Pokud mluvili o nějaké sportovní aktivitě, vzpomínali spíše na dětství a mladá léta.

- *„Já jsem hrával fotbal, ještě když jsem chodil do školy, To mě bavilo. Ale pak jsem přestal.“*

- *Já bych si i šel zakopat nebo něco zahrát, ale nemám s kým. Tady nikdo nehraje.“*

Volný čas a to, jak ho děti tráví, souvisí i s oblastí výchovy a se zkušenostmi, které sami rodiče mají či nemají ze svého dětství. Rodiče těchto dětí tak netráví a ani neumí aktivně trávit svůj vlastní volný čas, tudíž nemají ani kapacitu a schopnosti na vézt dítě směrem k aktivnímu trávení času prostřednictvím sportu. Rodiče nevyvíjí aktivitu v tom, aby s dětmi docházeli do kroužků. Neuvědomují si význam sportovní činnosti pro rozvoj jejich dětí.

- *„Myslím si, že je to hodně o těch rodičích, protože děti by chtěly, ale rodiče si prostě neudělají ten čas, aby je tam odvedli“*
- *„Já tam vidím malý zájem rodičů se dětem věnovat či to, že sami vyrostli v nepodnětných podmínkách a i přes svoji snahu dětem zabezpečit lepší život mají snížené rodičovské schopnosti a dovednosti.“*

Nedostatek pozitivních vzorů

Z výzkumu vyplývá, že jednou z příčin nízké účasti dětí na sportovních aktivitách je nejen nedostatečná podpora ze strany rodičů, ale také nedostatek pozitivních vzorů v bližším sociálním okolí, které by byly příkladem a motivovaly děti ke sportování. Dětem tak chybí inspirace pro smysluplné naplnění volného času. Respondenti v oblasti volného času v souvislosti s dětmi často mluvili o absenci pozitivních vzorů. Děti dle jejich názoru mají ve svém okolí spíše špatné vzory, které děti nemotivují a dávají jim špatný příklad.

„Kde mají ty děcka vzít pozitivní vzory. Nikdo tu není. Nenajdeš tu nikoho, kdo by nějak aktivně sportoval. Jo, cvičí doma, posilují, ale nějaký ten kolektivní sport, kam se chodí pravidelně. To tu chybí.“

Neinformovanost

Prostřednictvím výzkumu jsem se také snažil zjistit, zda jsou děti i jejich rodiče informováni o nabídce a možnostech sportovního vyžití pro děti ve městě. Z výpovědí respondentů vyplývá, že děti i jejich rodiče mají jen mlhavé představy o tom, jaké sporty může dítě provozovat, jaké jsou možnosti.

- *„Vím, že na začátku školního roku děti dostanou nějaký leták s nabídkou kroužků. Já na to ale nekoukám. Nemáme na to peníze. Ty kroužky jsou moc drahé.“*

Ačkoli nabídka sportovního vyžití ve městě je poměrně vysoká, děti ze sociálně vyloučeného prostředí se sportovních aktivit v rámci organizovaných kroužků neúčastní.

- *„To vím, my dostáváme do školy, takový papír, že můžeme chodit na fotbal, nebo florbal. Naši ale vždycky říkají, že na to nemají peníze, takže jsem nikdy nikam nechodila.“*
- *„Chtěla jsem chodit na tancování. Tak jsem se zeptala mamky, ale ta mi řekla, že ne, že to je drahé.“*

Nedostatečná informovanost o volnočasových aktivitách ve městě je dle mého názoru částečně způsobena nezájmem rodičů.

- *„Maminkám často vysvětlujeme, proč je dobré, aby děti chodily do družiny, nebo na kroužky, protože se skamarádí s ostatními dětmi.“*

5. SHRNU TÍ ZÍSKANÝCH VÝSLEDKŮ

V této části práce bych rád zrekapituloval výsledky a zjištění výzkumu. Jedním z cílů této práce bylo zjistit, jaké jsou bariéry, které brání dětem ze sociálně vyloučeného prostředí ve vyšší účasti na organizovaných sportovních aktivitách. Výzkum pomohl poukázat na to, že mezi nejzávažnější bariéry účasti na sportovních aktivitách patří malá podpora ze strany rodičů. Můj výzkum potvrdil, názory odborníků, kteří poukazují, že zkušenosti rodičů jsou zásadní pro podporu sportovní účasti dětí.

Většina ze sledovaných dětí se žádnou volnočasovou aktivitu nikdy nenavštěvovala. Z výzkumu vyplývá, že jen málo dětí, které navštěvují pravidelně nějaký kroužek. Mezi důvody, proč tomu tak je, patří nezáměr rodičů. Ze zjištěných dat vyplývá, že sami rodiče dětí nemají zkušenosti se zapojením do organizovaného sportu a ani aktuálně žádný sport aktivně neprovozují. Vyloučené děti jsou zvyklé trávit svůj volný čas spíše pasivně. Toto dle mého názoru je jeden ze zásadních problémů, který znesnadňuje jejich socializaci. Dětský organismus je totiž velmi citlivý na nedostatek pravidelných pohybových stimulů. Pokud je pohybová aktivita omezována nebo úplně blokována, může mít na dítě negativní dopady v podobě zaostávání psychomotorického vývoje. Dochází k zužování prostoru pro stimulační účinek pohybu na dynamiku růstu a vývoj těchto dětí.

Z rozhovorů s dětmi vyplývá, že děti zájem o trávení volného času na kroužcích mají, jejich rodiče jim to ale spíše nechtějí povolit, nebo na to nemají peníze. Všichni respondenti zmiňovali bariéru ekonomickou. Tuto bariéru uvedla většina rodičů jako důvod, proč děti nemohou navštěvovat kroužek.

Na podporu sociálně vyloučených obyvatel stát ročně věnuje nemalé finanční prostředky, především vyplácením sociálních dávek. Tato strategie však nevede k pozitivní integraci těchto dětí. Naopak, děti se mnohdy stávají mnohem pasivnější a v důsledku toho i více ohroženy sociálně patologickými jevy. Jako mnohem efektivnější se jeví investice větší části prostředků na posílení, rozvoj a podporu volnočasových center a zpřístupnění sportovních aktivit.

Také je logické, že rodiny, které každodenně řeší zajištění základních potřeb jako je zaplacení nájmu, zajištění stravy a další, nepovažují sportování dětí za důležité a taví ho na okraj svých zájmů. Je proto důležité pracovat s rodiči na podpoře jejich rodičovských dovedností, jelikož právě rodinné zázemí, resp. rodiče disponují potenciálem k utváření a

rozvíjení zdravého životního stylu dítěte. Právě rodiče jsou základním kamenem formování návyku k pravidelné pohybové aktivitě dětí již od útlého věku.

Výzkum ukázal, že zapojení sociálně vyloučených dětí do sportovních aktivit je ovlivňováno dostupností příležitostí, podporou rodinných příslušníků, kamarádů, blízkého sociálního okolí, nejbližší komunitou a v neposlední řadě přístupem organizací a institucí, které sportovní a volnočasové aktivity realizují. Bez efektivní komunikace mezi rodinou a těmito institucemi se jen těžko podaří zapojit tyto děti do organizovaných sportovních aktivit.

6. DOPORUČENÍ

Sportovní aktivity podporují zdraví člověka, formování jeho osobnosti, životních hodnot a ovlivňují tvorbu a kvalitu sociálních vztahů.

- Pro zlepšení situace dětí žijících v prostředí sociálního vyloučení a jejich sociální vzestup má dle mého názoru velký význam a smysl nabídnout jim smysluplné využití jejich volného času. Je třeba investovat více prostředků na posílení, rozvoj a podporu volnočasových center a zpřístupnění sportovních aktivit.
- Sportovní kroužek tak může fungovat jako alternativa k bezcílnému trávení volného času na ulici s kamarády, kde je velké riziko vzniku sociálně patologických jevů. Tyto volnočasové aktivity může nabízet nejen škola, ale také komunitní a nízkoprahová centra, sportovní atd. Město či obec mohou tyto aktivity finančně podporovat nebo samy realizovat.
- Můj výzkum ukázal, že zásadní překážkou úspěšné socializace dítěte je nepodnětné prostředí rodin, ve kterých vyrůstají. Je třeba dále prosazovat poskytování systematické podpory sociálně vyloučeným rodinám s dětmi, a to nejen při výchově dětí, ale zejména ve vzdělávacím procesu a v komunikaci mezi školou a rodinou, respektive vedoucím kroužku či sportovního oddílu. Bez fungující komunikace s rodiči dítěte docházka do sportovního kroužku nefunguje a ve svém důsledku znemožňuje účast dítěte na sportovních aktivitách.
- Pokud chceme tyto děti opravdu podpořit, je třeba pracovat s celou rodinou. Je důležité prostřednictvím vzdělávání a sociální práce posilovat kompetence rodičů v oblasti výchovy a péče o děti. Rodiče a jejich výchova mají nezastupitelnou roli a je důležité, aby své děti naučili, jak si hrát a jak smysluplně naplnit svůj život.

- V současné době můžeme vidět stále větší nezáměr dětí se účastnit tělesné výchovy. Objevují se názory o nezbytnosti její transformace. Ale její realizace se může setkávat se spoustou možných překážek jako je nechuť či nepřípravenost škol, učitelů a rodičů k příslušným změnám, nekritické bezhlavé přejímání zahraničních modelů rezignace na pokles významu školní tělesné výchovy ve vzdělávacím systému (nedostatečný počet hodin tělocviku nebo úvahy o zrušení tělesné výchovy na vysokých školách) a nedostatečná motivace učitelů tělesné výchovy vzhledem k jejich nedostatečnému finančnímu ohodnocení.
- Je třeba motivovat rodiče k včasné a pravidelné docházce jejich dětí do mateřských škol, a to nejlépe již od 3 let, kde mají možnost se zapojit do aktivit s dětmi z většinové společnosti a získat návyky potřebné pro budoucí účast ve sportovním kroužku.
- Zásadní podmínkou je zajištění dostatečného počtu asistentů pedagogů ve školách podle individuálních potřeb dětí. Tyto pracovníci by mohli komunikovat s rodiči dětí a řešit případné problémy, které znemožňují docházku dítěte do kroužku.
- Je žádoucí, aby obecní a městské úřady usilovaly o vytvoření pravidelných akcí a kroužků pro tyto děti. Dětem je třeba nabídnout takové aktivity které v lokalitě fungují a umožnit jim intenzivní pozitivní zážitek ze sportovní aktivity.
- Jedním z projevů dětí, které vyrůstají v sociálně vyloučeném prostředí, je malá vytrvalost a nízká míra motivace. Je poměrně snadné u nich vzbudit nadšení, které však dlouho nevydrží a často končí s prvním nezdarem Tyto děti potřebují neustálou motivaci, pevné a respektující vedení. Tyto požadavky kladou velké nároky na pracovníky, kteří sportovní kroužek či klub vedou. Je třeba mít dobře připravenou nejen samotnou pohybovou aktivitu, ale zároveň mít správně vyváženou míru mezi vstřícností a autoritou. Vedoucí kroužků by měli mít vždy na mysli i to, jaký dopad může mít případný neúspěch pro psychiku dítěte. Je důležité pracovat individuálně s jednotlivými dětmi a jejich rodinami, podporovat a rozvíjet jejich nadání, vlohy i emoční stránku.
- Práce s dětmi, které vyrůstají v sociálně vyloučením prostředí je velmi náročná. Každý, kdo s těmito dětmi pracuje, by měl být vybaven alespoň základními pedagogickými dovednostmi, zejména dostatečnou mírou tolerance, trpělivosti a empatie k dětem. Pro takového pracovníka, ať už je to učitel, trenér, vedoucí kroužku či sportovního oddílu. Velmi účinnou pomocí pro tyto pracovníky by dle mého názoru byla možnost kvalitní supervize. To je však dle mého názoru hubbou budoucnosti, ke které vede dlouhá cesta.

- Vzhledem k malé vytrvalosti, trpělivosti a schopnosti dodržovat určitý režim a pravidelnost je pro tyto děti často navštěvování kroužků krátkodobou záležitostí, Dětem schází znalosti a dovednosti přiměřené věku a kladné vzorce chování. Předškolní i mimoškolní volnočasové aktivity jim v tom mohou pomoci. Dle mého názoru je proto vhodné rozšířit nabídku jednorázových akcí, jako například letních táborů, víkendových pobytů.

ZÁVĚR

Sociální vyloučení je v současnosti jedním z nejpálčivějších problémů naší společnosti. Počet sociálně vyloučených v posledních letech roste a do sociálního vyloučení se vlivem socioekonomického vývoje společnosti propadá stále více obyvatel České republiky. Jednou z nejvíce postižených skupin jsou děti a mládež, které v prostředí sociálního vyloučení vyrůstají. Tyto děti čelí mnoha problémům a překážkám, které brání jejich plné socializaci, rozvoji jejich potenciálu. Mají tak mnohonásobně ztížené podmínky pro start do života oproti svým vrstevníkům z běžné společnosti. Opatření v souvislosti s šířením nemoci Covid-19 problémy těchto dětí ještě více prohloubila.

V této práci jsem se zabýval tím, jakým způsobem může sport přispět k řešení tíživé situace těchto dětí v rámci procesu socializace. Zároveň jsem analyzoval, jakou roli hraje sport v životě těchto dětí. Výzkum ukázal, že sport hraje poměrně zanedbatelnou roli. Velká většina dětí se neúčastní organizovaných sportovních aktivit. Tyto děti se neúčastní volnočasových sportovních kroužků, ani nesportují v rámci nějakého sportovního klubu. Původně jsem se chtěl zabývat vlivem pohybových aktivit na sociálně znevýhodněné děti. Z důvodů absence sportu v životech těchto dětí jsem bohužel nemohl empiricky ověřit, jak konkrétně je sport ovlivňuje.

Práce nastínila zájem dětí o sport, avšak odhalila mnohé překážky, které jim v účasti na organizovaných sportovních aktivitách brání. Sociální podmínky a prostředí, ve kterém tyto děti vyrůstají, jsou zásadní překážkou, jež jim brání ve sportování. V důsledku těchto podmínek děti čelí specifickým a nerovnoměrným výzvám a problémům ve srovnání se zážitky dětí z většinové společnosti. Výzkum ukázal, že zásadní překážkou úspěšné socializace dítěte je nepodnětné prostředí rodin. Rodina jako základní socializační činitel zásadně ovlivňuje hodnotový systém, a tedy i zájmy dětí. Způsob trávení volného času dětmi je výrazně ovlivněn tím, jak rodiče tráví svůj volný čas. Rodiče tak zásadně ovlivňují, jaký vztah dítě ke sportu získá. Při zpracování mé práce se ukázalo, že tato teze je velmi zásadní. Výzkum ukázal, že sport nehraje významnou roli ani v čích rodičů těchto dětí. Rodiče tak své děti nemotivují ke sportu a nevodí je do sportovních kroužků a oddílů. Z výzkumu vyplývá, že děti tráví svůj čas převážně pasivním způsobem u televize, obrazovky mobilního telefonu či s partou obdobně vyloučených dětí na ulici. Tento způsob trávení volného času může

vyloučení dítěte ještě více prohloubit. Pro zlepšení situace se jako zásadní ukazuje aktivní zapojení rodičů do procesu motivace dítěte do sportu.

Velice důležitá je však také podpora ze strany státních institucí a samospráv, které se podílejí na tvorbě veřejné politiky. Bez toho se tyto děti jen těžko vymaní z uzavřeného kruhu sociálního vyloučení. Zájmem státu i společnosti obecně by mělo být snížení sociálních nerovností, minimalizace rizik vlivu negativního a nepodnětného prostředí. Cílem by mělo být snížení sociálních rizik souvisejících s jejich vyloučením a vytvoření rovných příležitostí a vhodných podmínek pro socializaci a rozvoj těchto dětí. Jedním z prostředků, který může napomoci k naplnění těchto cílů, je sport.

Věřím, že tato práce může napomoci k podpoře dětí vyrůstajících v sociálně vyloučeném prostředí. Smysl a přínos tohoto výzkumu vidím v možnosti utvoření konkrétních doporučení pro podporu aktivit, které umožní dětem ze sociálně vyloučeného prostředí se účastnit sportovních aktivit, ať už v rámci školního kroužku či sportovního klubu. Tato doporučení jsou určena především zaměstnancům městských úřadů, škol, neziskových organizací či sportovních oddílů, kteří mohou tato doporučení využít při realizaci sportovních aktivit pro sociálně vyloučené děti. Mohou být také využita při nastavování a utváření komunitních plánů, projektů, strategií a programů na podporu dětí ohrožených sociálním vyloučením. Domnívám se, že každá koruna investovaná do programů včasné péče o tyto děti se v budoucnu několikanásobně vrátí. Pokud tyto programy budou navíc stabilní a kontinuální, může naše společnost na této investici ve svém důsledku vydělat.

POUŽITÁ LITERATURA

1. ADORNO, T. a HORKHEIMER, M. 2009. Dialektika osvícenství. Oikoymenh
2. BACIU, C. a BACIU, A. 2015. Quality of Life and Students' Socialization through Sport. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*.
3. BERGER, P. L. a LUCKMANN, T., 1999. Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění. Centrum pro studium demokracie a kultury.
4. BOURDIEU, P. 1998. Teorie jednání. Praha: Karolinum, ISBN 80-7184-518-3
5. BROŽ, M., KINTLOVÁ, P. a TOUŠEK, L. 2007. Kdo drží Černého Petra: Sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem. Praha: Člověk v tísni, ISBN:978-80-86961-27-9
6. COAKLEY, J., 2007. Sports in society: issues and controversies. 8. vyd. New York: McGraw Hill Higher Education, ISBN 9780073283661
7. ČECHÁK V., LINHART J. 1986. Sociologie sportu. Praha: Olympia. I27-021-86
8. ČECHÁK, V. 1985. K Základním Problémům Marxistické Sociologie Sportu.” *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*, vol. 21, no. 3, , pp. 231–238.
9. DISMAN, M. 2000. Jak se vyrábí sociologická znalost. 3. vyd. Praha: Karolinum, ISBN 80-246-0139-7
10. DUNNING, E. 2004. Sociology of Sport in the Balance: Critical Reflections on Some Recent and More Enduring Trends. *Sport in Society*, 2004, roč.7, č. 1, s. 1–24. ISSN 1743-0445
11. FLEMR, L. a VALJENT, Z. 2010. Socializace sportem. *Studia Sportiva* 2010/4 č. 1. Praha. Psychosociální laboratoř, Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy, Ústav tělesné výchovy a sportu
12. GABAL, I., ČADA K. a SNOPEK, J. 2008. Klíč k posílení integrační politiky obcí. Sociální vyloučení Romů a česká společnost. Praha: Otevřená společnost, o.p.s.
13. GIDDENS, Anthony. Třetí cesta: obnova sociální demokracie. Praha: Mladá fronta, 2001. Myšlenky (Mladá fronta). ISBN 80-204-0906-8.
14. GUILLEMIN, M., GILLIAM, L. 2004. Etika, reflexivita a „eticky důležité okamžiky ve výzkumu. *Biograf.*, č.35
15. HAVLÍK, R. a KOŤA J. 2002. Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál. ISBN 80-7178-635-7. HURRELMAN, K. 1998. Social structure and personality development. Cambridge: Cambridge University Press.
16. HELUS, Zdeněk, 2003. Psychologie. 3. vydání. Praha: Fortuna, ISBN 80-7168-876-2.

17. HELUS, Zdeněk, 2007. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada Publishing. ISBN: 978-80-247-1168-3
18. HENDL, J. 2016. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
19. HERZOG, Aleš, 2004. Program specifické prevence drogových závislostí realizovaný v rámci nízkoprahově orientované práce s dětmi a mládeží. *Ěthum*, roč. 12, č. 4, s. 115 – 137.
20. CHARVÁT, M. 2002. Sociální aspekty sportovních aktivit. Brno, Česká republika: Paido. ISBN 80-7315-029-8.
21. JANDOUREK, J. 2012. Sociologický slovník. 3.vyd.Praha: Portál. ISBN978-80-7367-269-0.
22. JEDLIČKA, R. 2015. Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5447-5.
23. KALINOWSKI, M. 2008. Struktura procesu resocjalizacji. In *Resocjalizacja*, ed. by B. Urban and J. M. Stanik Warsaw: PWN.
24. KELLER, J. 1997. Úvod do sociologie.Praha: SLON. ISBN 80-85850-25-7
25. KOTÝNKOVÁ, M. 2000. Rozsah a průběh sociálního vyloučení v české společnosti, on-line text: <http://socstudia.fss.muni.cz/pristup.php?soubor=080404095459.pdf>.
26. KOTÝNKOVÁ, M. 2007. Sociální ochrana chudých v České republice. Praha: Oeconomica. ISBN 978-80-245-1302-7.
27. KOSTRZEWSKA, D. B. 2018. Effect of sport in resocialization of minors. *Society Register*, 2(1), 171-183.
28. KOUKAL, J. 1996. Úloha asociace školních sportovních klubů ČR v rozvoji sportu na základních a středních školách. In: *Tělesná výchova a sport na základních a středních školách*. Brno: PedF MU.
29. LOZOVIUK, P. 2005. Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě. Univerzita Pardubice, Fakulta humanitních studií. *Monographica III*,
30. LUESCHEN, G. 1980. *Sociology of Sport: Development, Present State, and Prospects*. *Annual Review of Sociology*.
31. MAREŠ, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: SLON – Sociologické nakladatelství, ISBN 80-85850-61-3.
32. MAREŠ, P. 2000. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, roč. 36, č. 3, s. 285-297. ISSN 0038-0288.

33. MAREŠ, P. 2006. Faktory sociálního vyloučení, on-line text: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_193.pdf.
34. MAREŠ, P., SIROVÁTKA, T. 2008. Sociální Vyloučení (Exkluze) a Sociální Začlenování (Inkluze) - Koncepty, Diskurz, Agenda / Social Exclusion and Social Inclusion - Concepts, Discourse, Agenda." Sociologický Časopis / Czech Sociological Review, vol. 44, no. 2, pp. 271–294.
35. MATĚJČEK, Z. 2003. Jeden pohled na vztahy v předškolním věku (psychologický esej). In ŠULOVÁ, Lenka; ZAUCHE-GAUDRON, Chantal a kol. Předškolní dítě a jeho svět = L'enfant d'âge préscolaire et son monde. Praha: Karolinum, 2003, s. 454-461. ISBN 80-246-0752-2.
36. McCORMACK, Jane B. a Chalip L. 1988. Sport as socialization: A critique of methodological premises, The Social Science Journal.
37. MIOVSKÝ, M, 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4. NAKONEČNÝ, M. 2003. Úvod do psychologie. 1. vydání. Praha: Academia. ISBN 80-200-0993-0.
38. MURPHY, R. 1999. Úvod do kulturní a sociální antropologie. Praha: SLON.
39. NAVRÁTIL, P. a kol. 2003. Romové v české společnosti. Praha: Portál. ISBN 80-7178-741-8
40. NĚMEC, J., VOJTOVÁ, V. et al., 2009. Vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním= Education of socially disadvantaged pupils. 1. vyd. Brno: Paido: Masarykova univerzita, ISBN 978-80-210-5033-4.
41. NIKL, J. 2000. Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky. ISBN 80-725-1033-9.
42. NUMERATO, Dino. Zrcadlo společnosti. Vesmír. 2019
43. PARSONS, T. 2012. The social system. New Orleans, La.: Quid Pro Books. Classics of the social science. ISBN 978-1-61027-139-4.
44. PATRIKSSON, G. 1994. Sport and physical activity as a socialisation environment (A scientific review). Göteborg: Council of Europe.
45. PELIŠ, M. 2003. Sport–kulturní fenomén. Telesná výchova a šport v kultúre spoločnosti. Fakulta telesnej výchovy a športu, Univerzita Komenského, Bratislava, 142-148.
46. PUTNAM, R. 1995. Bowling Alone: America's declining social capital. Journal of Democracy, 6, č. 1, s. 65-78.

47. PUTNAM, R. 2000. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. Simon and Schuster, New York.
48. ROOM, G. 1995. Poverty and Social Exclusion: The New European Agenda for Policy and Research. In G. Room (Ed.), Beyond the Threshold: The Measurement and Analysis of Social Exclusion (pp. 1-9). Bristol: Policy Press.
49. SEKOT, Aleš, 2004 Sport a společnost: základní teorie, metody a aplikace. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-864-2925-3.
50. SEKOT, Aleš, 2008. Sociologické problémy sportu. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2562-8.
51. SEKOT, Aleš, 2003. Sport a společnost. Brno: Paido. ISBN 80-7315-047-6.
52. SEKOT, Aleš. Sociologie sportu. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita a Paido, 2006. 412 s. Pedagogická edice. ISBN 80-210-4201-X.
53. SEKOT, Aleš, 2003. Socializace sportem – nezastupitelná součást výchovného procesu. https://www.ped.muni.cz/capv11/4sekce/4_capv_sekot.pdf
54. SEKOT, Aleš, 2013. Sociologie sportu: Aktuální problémy. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6181-1.
55. SIROVÁTKA, T. 2002. Menšiny a marginalizované skupiny v České republice. 1. vyd. Masarykova univerzita a Nakladatelství Georgetown. 355 s. Rubikon, sv. 7. ISBN 80-210-2791-6.
56. SIROVÁTKA, T. a Mareš, P. 2006. Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí, Sociologický časopis/Czech Sociological Review, Vol. 42, No. 4, s. 627–655.
57. SLEPIČKA, Pavel a SLEPIČKOVÁ Irena, 2002. Sport z pohledu české společnosti - I. Česká kinantropologie. Praha: Vědecká společnost kinantropologie.
58. SLEPIČKA, Pavel a SLEPIČKOVÁ, Irena, 2000. Sport, stát a společnost. Univerzita Karlova, 2000. ISBN 80-86317-06-04.
59. SLEPIČKA, P.; HOŠEK, V. a HÁTLOVÁ, B., 2009. Psychologie sportu. 2. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1602-5.
60. SLEPIČKOVÁ, Irena, 2000. Sport a volný čas, Praha: Karolinum.
61. SLEPIČKOVÁ, Irena, 2001. Sport a volný čas adolescentů. UK – FTVS. ISBN 80-86317-13-7.

62. SLEPIČKOVÁ, I. 2014. Sociologie sportu –význam, přístupy a témata studia sportu v sociologickém pohledu In.: ŠUBRT, Jiří. Soudobá sociologie VI. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2558-4.
63. SOPA, I. S., POMOHACI, M. 2014a. Socialization through sport, effects of team sports on students at primary school level. Published in: Medimond by Editografica, Bologna, Page 351.
64. SOPA, I. S., POMOHACI, M. 2014b. Contribution of sportgame in children socialization process. The International Scientific Conference "Physical education and sports in the benefit of health" - the 40th Edition, Oradea.
65. STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J., 1999. Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert.
66. STRMISKA, M. a MAREŠ, M. 2002. Menšiny v pojetí extremistických hnutí. In Menšiny a marginalizované skupiny v České republice. 1. vyd. Brno: Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Georgetown, 2002. s. 161-176. Rubikon, 7. ISBN 80-210-2791-6.
67. SÝKORA, L., MATOUŠEK, R. 2009. Sociální kapitál a teritorialita sociálních sítí. In: Poštolka, V., Lipský, Z., Popková, K., Šmída, J. (eds.): Geodny, Geodays, 2008 – Sborník příspěvků z výroční konference ČGS, TU Liberec, Liberec, s. 50–56.
68. ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEDOVÁ, Klára, 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách /. Vyd. 1.
69. UHLÍŘOVÁ, Veronika, 2013. Vedení rozhovoru s dítětem. Nový Bor: Velký vůz Sever
70. WASHINGTON, R. E., KAREN, D. 2001. Sport and society, Annual review of sociology, str.187-212.

PŘÍLOHY

Otázky k výzkumu

Dotazníky pro děti

Základní informace (věk, bydliště, rodinné zázemí, škola, ...)

Trávení volného času

Co je to „volný čas“?

Co si pod tímto pojmem představuješ?

Jak trávíš svůj volný čas?

Jak by dle tebe bylo nejlepší trávit volný čas?

Trávíš svůj volný čas s rodiči? Jakým způsobem?

Chodíš ve svém volném čase do přírody?

Sport

Co je to sport?

Proč lidé provozují sporty?

Myslíš, že je sport člověku nějak prospěšný? Jak?

Jaké sporty se ti líbí?

Provozuješ nějaký sport pravidelně?

Docházíš do nějakého sportovního kroužku? Jakého? Jak často?

Podporují tě rodiče ve sportování?

Sportují tvoji rodiče?

Možnosti sportovního vyžití

Víš, jaké sportovní kroužky můžeš ve škole navštěvovat?

Víš, jaké sporty je možné ve městě provozovat?

Co z této nabídky by tě nejvíce bavilo?

Překážky sportu?

Jaké jsou důvody, že nesportuješ?

Proč nedocházíš do kroužku?

Dotazník pro rodiče

· základní informace – (jméno, věk, rodinné zázemí, vzdělání, povolání)

Způsoby trávení volného času

Co je to „volný čas“?

Co si pod tímto pojmem představujete?

Jak trávíte svůj volný čas?

Jak by dle vás bylo nejlepší trávit volný čas?

Trávíte svůj volný čas s dětmi? Jakým způsobem?

Dochází vaše dítě do nějakého volnočasového kroužku?

Chodíte ve svém volném čase s dětmi do přírody?

Zapojení do sportu

Co je to sport?

Proč lidé provozují sporty?

Jak může být sport člověku prospěšný?

Jaké sporty se vám líbí?

Provozujete nějaký sport pravidelně?

Dochází vaše dítě do nějakého sportovního kroužku? Jakého? Jak často?

Podporujete dítě ve sportování? Jak?

Možnosti sportovního vyžití

Víte, jaké sportovní kroužky můžeš ve škole navštěvovat?

Víte, jaké sporty je možné ve městě provozovat?

Co z této nabídky dle vás mohlo využít vaše dítě?

Překážky sportu?

Proč vaše dítě nedochází do volnočasového kroužku/nesportuje?

Jaké jsou největší překážky?

Co byste potřebovali, aby vaše dítě docházelo do sportovního kroužku?